

Prevenција kriminaliteta putem uređenja okoliša

Juričić, Ena

Master's thesis / Diplomski rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Education and Rehabilitation Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:158:649544>

Rights / Prava: [In copyright](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2022-12-02**

Repository / Repozitorij:

[Faculty of Education and Rehabilitation Sciences - Digital Repository](#)

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet

Diplomski rad
Prevenција kriminaliteta putem uređenja okoliša

Studentica:
Ena Juričić

Zagreb, rujan, 2016.

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet

Diplomski rad
Prevenција kriminaliteta putem uređenja okoliša

Studentica:
Ena Juričić

Mentorica:
Izv.prof.dr.sc. Valentina Kranželić

Zagreb, rujan, 2016.

Izjava o autorstvu rada

Potvrđujem da sam osobno napisala rad *Prevenција kriminaliteta putem uređenja okoliša* i da sam njegova autorica.

Svi dijelovi rada, nalazi ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima jasno su označeni kao takvi te su adekvatno navedeni u popisu literature.

Ena Juričić

Zagreb, rujana, 2016.

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Prevencija kriminaliteta	2
3. Prevencija kriminaliteta putem uređenja okoliša (CPTED).....	6
3.1. Razvoj CPTED pristupa	7
3.2. Tehnike CPTED pristupa.....	13
3.2.1. Teritorijalnost	14
3.2.2. Nadzor	15
3.2.3. Održavanje	19
3.2.4. Kontrola pristupa.....	21
3.2.5. Podrška aktivnosti	22
3.2.6. Osnaživanje mete	22
3.3. Prednosti CPTED pristupa.....	24
3.4. Ograničenja CPTED pristupa	25
3.4.1. Smjernice za unaprjeđenje pristupa i njegovu uspješnu implementaciju.....	31
3.5. CPTED pristup i strah od kriminaliteta	35
3.6. Istraživanja učinkovitosti CPTED pristupa	40
3.7. Primjeri dobre prakse.....	44
3.7.1. Improved Street Lighting and Crime Reduction	44
3.7.2. Preventing Crime and Disorder at the Port Authority Bus Terminal	46
3.7.3. Projekti američkog Nacionalnog vijeća za prevenciju kriminaliteta	47
3.8. Mogućnosti i izazovi primjene CPTED pristupa u RH	48
3.8.1. Komplementarnost strategije Policija u zajednici i CPTED-a	50
3.8.2. Primjena CPTED-a na sportskim stadionima u Republici Hrvatskoj	50
3.8.3. Prevencija teških krađa provaljivanjem u kioske poduzeća Tisak d.d.	51
3.8.4. Mogućnosti suradnje socijalnih pedagoga i policijskih službenika	52
4. Zaključak.....	54
5. Literatura.....	55

Sažetak

Prevenција kriminaliteta putem uređenja okoliša

Studentica: Ena Juričić

Mentorica: Izv.prof.dr.sc. Valentina Kranželić

Program/modul: Socijalna pedagogija / Odrasli

Dobro osmišljene i provedene preventivne mjere stručno su i znanstveno utemeljene strategije koje dokazano doprinose znatnom smanjenju kriminaliteta. Zbog nedostatka brzo vidljivih pozitivnih učinaka prevencije, represivne mjere često preuzimaju ulogu društvenog odgovora na kriminalitet, iako njihovo pretjerano korištenje dovodi do velikih troškova u sustavu pravosuđa, porasta zatvorske populacije i stope recidivizma.

Svrha ovog rada je detaljno prikazati dosadašnje teorijske i empirijske spoznaje iz područja prevencije kriminaliteta putem uređenja okoliša (eng. *Crime Prevention through Environmental Design*). CPTED pristup definira se kao multidisciplinarni pristup za odvratanje od kriminalnog ponašanja putem uređenja okoliša, odnosno primjenom fizičkih značajki koje onemogućuju kriminalitet, a istodobno omogućuju kvalitetno korištenje prostora čime se smanjuje strah od kriminaliteta i poboljšava kvaliteta života građana u zajednici.

Analizirane su mnoge prednosti, ali i ograničenja ovog pristupa te su ponuđene smjernice za unaprjeđenje i uspješnu implementaciju. Prepoznata je mogućnost primjene pristupa u Republici Hrvatskoj, i to kroz suradnju socijalnih pedagoga i policijskih službenika u zajednici.

Ključne riječi: prevencija kriminaliteta, prevencija kriminaliteta putem uređenja okoliša, CPTED, prednosti i nedostaci CPTED-a

Abstract

Crime Prevention through Environmental Design

Student: Ena Juričić

Mentor: Valentina Kranželić, PhD, Associate professor

Program/modul: Social pedagogy / Adults

Well designed and implemented preventive measures are professionally and scientifically sound strategies that are proven to be significant contribution to reduction of crime. Due to the lack of fast occurring positive effects of prevention, repressive measures often take on the role of social responses to crime, although their excessive use leads to high costs in the justice system, the increase in the prison population and recidivism rates.

The purpose of this paper is to provide detailed insight into current theoretical and empirical knowledge in the field of approach known by name Crime Prevention Through Environmental Design (CPTED). CPTED approach is defined as a multi-disciplinary approach to deterring criminal behavior by landscaping or by applying physical features that prevent crime, but at the same time provide a quality use of space thus reducing the fear of crime and improve the quality of life in the community.

We analyzed many advantages and limitations of this approach, and provided guidelines for its improvement and successful implementation. We recognized the possibility of applying the approach in the Republic of Croatia, through the cooperation of social pedagogues and police officers in the community.

Keywords: crime prevention, crime prevention through environmental design, CPTED, advantages and disadvantages of CPTED

1. Uvod

Prevenција kriminaliteta definira se kao “strategije i mjere koje za cilj imaju smanjenje rizika za pojavu kriminaliteta, smanjenje potencijalnih posljedica kriminaliteta na pojedince i zajednice, uključujući i strah od kriminaliteta, i to utjecajem na višestruke etiološke čimbenike kriminaliteta” (Compendium of UN Standards and Norms in Crime Prevention and Criminal Justice, 2003). Postoji nekoliko modela prevencije kriminaliteta, a ovaj rad usmjeren je na prevenciju kriminaliteta putem uređenja okoliša (eng. *Crime prevention through environmental design*).

Pojam prevencije kriminaliteta putem uređenja okoliša može se najbolje opisati kroz navođenje ciljeva koji se žele postići – smanjivanje kriminaliteta (kroz smanjenje prilika za kriminalitet, povećanje napora koji počinitelj mora uložiti te smanjenje počiniteljeve očekivane koristi) uz istodobno povećanje osjećaja sigurnosti i zaštićenosti građana od kriminaliteta, što posljedično dovodi do unaprjeđenja i poboljšavanja kvalitete života na nekom području.

Ovaj pristup počeo se razvijati u ranim 70-im godinama prošlog stoljeća kao odgovor na snažan porast kriminaliteta i straha od kriminaliteta u Sjedinjenim Američkim Državama (Balgač, 2013), ali ne primjenjuje se dugo vremena i u mnogo zemalja pa je većina iskustava s ovom vrstom prevencije relativno nova (Petković, 2009). Unatoč dokazanoj učinkovitosti (Crowe, 2000, prema Cozens, Saville, Hiller, 2005) i činjenici da korisni učinci značajno premašuju uloženi trošak (Welsh, Farrington, 1999, prema Queensland Government, 2007; Armitage i Everson, 2003, prema Cozens, Saville i Hillier, 2005), postoje i ograničenja, odnosno nedostaci ovog pristupa.

U nastavku ovog preglednog rada prikazat će se dosadašnje teorijske i empirijske spoznaje iz područja CPTED-a, prednosti pristupa, nedostaci i ograničenja, kao i smjernice za daljnji razvoj, odnosno širu primjenu. Nadalje, kao problemska pitanja prepoznata su pitanje učinkovitosti i opravdanosti ovog pristupa (ako znamo da ovaj pristup utječe samo na odluku, ne i motivaciju počinitelja), mogućnosti suradnje socijalnog pedagoga i policijskih službenika u prevenciji kriminaliteta u zajednici, mogućnost šire primjene CPTED-a u Republici Hrvatskoj te pitanje na koji način strah od kriminaliteta utječe na kvalitetu života, odnosno važnost uloge ovog pristupa u smanjenju straha od kriminaliteta.

2. Prevencija kriminaliteta

Kriminalitet je društveni problem koji utječe na živote i svakodnevnicu tisuća ljudi te uz strah koji uzrokuje ograničava slobodu kretanja ljudi u njihovim zajednicama, onemogućava im sudjelovanje u različitim aktivnostima i u konačnici ozbiljno narušava kvalitetu njihova života (National Crime Prevention Council, 2005, prema Balgač, 2013). Kriminalitet kao sociopatološka pojava te strah od kriminaliteta, koji se javlja kao njegova posljedica, značajan su problem u svakom suvremenom društvu upravo zato jer utječu na kvalitetu života građana (Borovec, Balgač i Karlović, 2011). S obzirom na činjenicu da je to vrlo složen društveni fenomen, i njegov učinak na društvo je kompleksan. Kriminalitet negativno utječe na različite sfere društva, od financijskih troškova za državu do psihološkog stanja pojedinca kroz iskustvo viktimizacije i osjećaj (ne)sigurnosti (Andresen i Jenion, 2008, prema Abdullah i sur., 2012), a najveću opasnost predstavlja kada dovodi do gubitaka ljudskih života. Troškovi kriminaliteta veliki su ne samo u terminima materijalnih šteta, šteta na strani žrtvi ili troškova procesuiranja počinitelja, nego i u smislu mentalnih posljedica za sve članove društva (Cajner Mraović, 2009b). Kriminalitet je vrlo fleksibilan i prilagođuje se svim aktualnim promjenama u društvu i na lokalnoj i na globalnoj razini i iz tog razloga postoji „konstantna potreba povećanja ulaganja u suzbijanje kriminaliteta radi redukcije straha od kriminaliteta u građana i tako podizanja kvalitete življenja“ (Kovčo Vukadin, 2006, 283).

Prevencija kriminaliteta definira se kao “strategije i mjere koje za cilj imaju smanjenje rizika za pojavu kriminaliteta, smanjenje potencijalnih posljedica kriminaliteta na pojedince i zajednice, uključujući i strah od kriminaliteta, i to utjecajem na višestruke etiološke čimbenike kriminaliteta” (Compendium of UN Standards and Norms in Crime Prevention and Criminal Justice, 2003). Prevencija kriminaliteta obuhvaća „sve mjere kojima se smanjuje ili na drugi način pridonosi kvantitativnom i kvalitativnom smanjenju kriminaliteta i osjećaja nesigurnosti kod građana, bilo kroz izravno odvracanje od kriminalnih aktivnosti ili kroz politiku i intervencije osmišljene u cilju smanjenja potencijala za kriminal i uzroke kriminaliteta“ (Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, 2005,4). Osim kroz naglasak na aktivnosti kojima postizemo smanjenje kriminaliteta, prevenciju kriminaliteta možemo definirati i usmjeravajući se na posljedice kaznenih djela, i to kao „ukupnost svih napora (državnih, privatnih) usmjerenih na sprječavanje činjenja kaznenih djela i smanjenje posljedica kaznenih djela – materijalnih, psihičkih i fizičkih“ (Cajner Mraović i sur., 2003, prema Borovec, Balgač i Karlović, 2011,13).

Pravnu osnovu za prevenciju kriminaliteta na razini Europske unije pronalazimo u Ugovoru iz Amsterdama, koji je na snazi od 1999. godine. U članku 29. navodi se: "Unija ima za cilj građanima osigurati visoku razinu zaštite na području slobode, sigurnosti i pravde", a kao sredstvo tog cilja navodi se upravo prevencija kriminaliteta. Europsko vijeće potvrđuje važnost djelotvorne politike postupanja u prevenciji kriminaliteta u Uniji i poziva na „ujedinjenje različitih aspekata prevencije kriminaliteta u aktivnosti usmjerene protiv kriminaliteta, daljnji razvoj nacionalnih programa prevencije kriminaliteta te na razmjenu najbolje prakse, jačanje mreže nadležnih državnih vlasti za prevenciju kriminaliteta i suradnju između državnih organizacija za prevenciju kriminaliteta“ (Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, 2005,1). Komisija 2000. godine predaje Vijeću i Europskom parlamentu Očitovanje pod nazivom "Prevencija kriminaliteta u Europskoj uniji: Razmišljanja o zajedničkim smjernicama i prijedlozima za financijsku potporu od strane Zajednice", što je prvi korak koji je Komisija poduzela kako bi ustanovila prioritetna područja u prevenciji kriminaliteta na razini EU te pridonijela razvoju djelotvorne strategije u EU. Nakon ovog Očitovanja slijede ostali značajni događaji kao što su stvaranje Europskog foruma za prevenciju organiziranog kriminaliteta te 2001. uspostava Europske mreže za prevenciju kriminaliteta (Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, 2005; Cajner Mraović, 2009a).

Iako evaluacijske studije o učincima strože politike sankcioniranja ne pokazuju vezu između povećanja stope zatvaranja i pada kriminaliteta (Blumstein i Wallman, 2000, prema Kovčo Vukadin, 2006), emocionalni zahtjevi građana često idu u smjeru pooštavanja zakonskih okvira kažnjavanja i stoga je problem kada se kaznena politika, upozorava Kovčo Vukadin (2006), udaljava od stručno i znanstveno utemeljene strategije društvenog odgovora na kriminalitet, poput prevencije kriminaliteta. Dobro osmišljene i provedene preventivne mjere dokazano doprinose znatnom smanjenju kriminaliteta i prevencija kriminaliteta trebala bi stoga biti nužno potrebna dopuna represivnim mjerama čije pretjerano korištenje vodi do sve većih troškova u sustavu pravosuđa, porasta zatvorske populacije i stope recidivizma (Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, 2005). U razvijenim zapadnim zemljama Europe preventivne aktivnosti definirane su nacionalnim programima prevencije kriminaliteta i strateški su okvir za sva postupanja, a pooštrenje kažnjavanja rijetko se navodi kao cilj ili preporuka zbog stručnjacima dobro poznate slabe učinkovitost tih mjera u prevenciji kriminaliteta. Puno veći naglasak stavlja se na alternativne sankcije, mjere

ublaživanja štete nastale kaznenim djelom te različite preventivne aktivnosti (Kovčo Vukadin, 2006).

Kvalitetna prevencija kriminaliteta kroz dobro planirane strategije, programe i aktivnosti pozitivno utječe na kvalitetu života građana i ima dugoročnu korist kroz smanjenje troškova vezanih za formalni kaznenopravni sustav i ostale društvene troškove (UN Economic and Social Council, 2002, prema Borovec, Balgač i Karlović, 2011), a kao preduvjet kvalitetne prevencije kriminaliteta prepoznaje se „uključivanje zajednice i međusobna suradnja svih aktivnih čimbenika prevencije kriminaliteta, vladinih agencija, policije, lokalnih zajednica te nevladinog sektora“ (UNODC, 2009, prema Borovec, Balgač i Karlović, 2011,11).

Važno je naglasiti, s obzirom na temu rada, kako preventivne mjere ne bi trebale i nisu usmjerene samo na kaznena djela, već i na različita antisocijalna ponašanja koja predstavljaju svojevrsne predfaze kriminaliteta, jer pogoduju stvaranju uvjeta u kojima se kriminalitet razvija (Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, 2005; Borovec, Balgač i Karlović, 2011). To su, primjerice, bučna susjedstva, devastirana okolina i stambeni objekti, kvartovi u kojima se uništava imovina i slično.

U suvremenoj literaturi nailazimo na četiri glavna preventijska aspekta odnosno strategije prevencije (Tonry i Farrinton, 1995, prema Bašić, 2009):

1. Zakonska prevencija, koja se temelji na upotrebi i primjeni zakonskih propisa i normi u prevenciji kriminaliteta, kaznenih djela i drugih kažnjivih ponašanja te je orijentirana na odvracanje ili onemogućavanje činjenja kažnjivih radnji, na način da se društveno neprihvatljiva ponašanja definiraju kao zabranjena i kažnjiva, dok se kroz propisanu kaznu pokazuje razina neprihvatljivosti i opasnosti određenog kaznenog djela ili prekršaja. Značaj zakonske prevencije je u stvaranju uvjeta u kojima kriminal neće biti isplativ, i to kroz oduzimanje dobiti (nagrade) dobivene počinjenjem kaznenog djela i/ili prekršaja.
2. Razvojna prevencija, koja se odnosi na intervencije usmjerene na smanjivanje rizičnih čimbenika i povećanje zaštitnih čimbenika. Ova vrsta prevencije ima važnu ulogu u prevenciji kriminaliteta jer različiti oblici poremećaja u ponašanju nerijetko prerastaju u ozbiljno delinkventno ponašanje, a skupine djece rizičnog ponašanja često se razvijaju u počinitelje kaznenih djela.

3. Situacijska prevencija, koja polazi od pretpostavke da na odluku da se počini kazneno djelo utječu situacijski čimbenici, odnosno da je to posljedica izbora počinitelja i povoljne prilike da se taj izbor realizira. Glavna razlika između situacijskog pristupa i drugih strategija prevencije kriminaliteta je da „situacijski pristup izričito zahtijeva analizu konkretnih situacija kriminala te razvija preventivne strategije i taktike koje odgovaraju tim posebnim okolnostima“ (Linden, 2007, prema Hruškar, 2014,10).
4. Prevencija u zajednici, koja podrazumijeva intervencije usmjerene na promjenu socijalnih uvjeta koji utječu na činjenje kaznenih djela, a temelji se na suradničkom pristupu različitih čimbenika u lokalnoj zajednici koji tada udružuju svoje kompetencije i snage postizujući sinergijski učinak koji je veći od učinka koji mogu postići institucije, organizacije ili pojedinci djelujući samostalno.

Ipak, Borovec, Balgač i Karlović (2011) naglašavaju kako su sve strategije međusobno povezane i isprepletene, navodeći kao primjer Zakon o sprječavanju nereda na sportskim natjecanjima (NN 117/03., 71/06., 43/09., 34/11.) koji se osim na zakonsku oslanja i na situacijsku prevenciju jer propisuje posebne mjere na stadionima, kontrolu na ulazima, zaštitarsku i redarsku službu, videonadzor i druge mjere. Dobar primjer je i zakonska zabrana prodaje alkohola i cigareta osobama mlađim od 18 godina ili jeftiniji zakup za objekte koji nude povoljnije cijene bezalkoholnih pića (što uključuje zakonsku, razvojnu i situacijsku prevenciju te prevenciju u zajednici).

Drugi autori (Abdullah i sur., 2012) navode podjelu na druga četiri pristupa prevenciji kriminaliteta: zakonska prevencija (Dantzker i Robinson, 2002), socijalna prevencija (Bennet, Holloway, i Farrington, 2006; Simons, 2002; Syarmila Hany, 2008; Welsh i Hoshi, 2002), pristup usmjeren na počinitelje (Cozens, Saville, i Hillier, 2005) te prevencija putem uređenja okoline (Brantingham i Brantingham, 2005; Blakely i Synder, 1997; Jacobs, 1961; Newman 1972), koja se smatra „najučinkovitijom u smanjenju straha od kriminaliteta“ (Nasar i Fisher, 1993, prema Abdullah i sur., 2012,592).

Iz samih definicija prevencije kriminaliteta koje su ranije navedene vidljiva je njena povezanost s osjećajem nesigurnosti kod građana, odnosno strahom od kriminaliteta. Velika je važnost CPTED pristupa i u njegovom utjecaju na smanjenje straha od kriminaliteta, o čemu će više biti rečeno u nastavku rada.

3. Prevencija kriminaliteta putem uređenja okoliša (CPTED)

Prevencija kriminaliteta putem uređenja okoliša definira se, prema Međunarodnom udruženju za CPTED (International CPTED Association)¹, kao multidisciplinarni pristup za odvracanje od kriminalnog ponašanja putem uređenja okoliša. CPTED je akronim za Crime Prevention through Environmental Design i izgovara se «*sep-ted*». To je multidisciplinarni pristup koji koristi spoznaje iz područja kriminologije, urbanizma i psihologije okoliša, a usko je vezan uz ekološku kriminologiju (eng. *environmental criminology*) te teoriju racionalnog izbora i teoriju rutinskih aktivnosti (Cozens, 2011). Temeljna ideja CPTED-a je da je moguće koristiti različita znanja, temeljena na iskustvima i istraživanjima provedenima posljednjih desetljeća, ali i kreativnost kako bismo oblikovali okoliš na način da smanjimo ili spriječimo kriminalitet (Queensland Government, 2007). Njegov je cilj proaktivna prevencija kriminaliteta, za razliku od reaktivne, koju uglavnom koristi kaznenopravni sustav kroz institucije kao što su sudovi, policija ili kaznonice (Wallis, 1980, prema Cozens, 2011).

Teorija prevencije kriminaliteta utemeljena na dizajnu okoliša polazi od ideje da je kriminalitet dijelom rezultat mogućnosti koje pruža fizički okoliš i stoga, prema toj tezi, mijenjanjem fizičkog okoliša možemo učiniti manje vjerojatnim pojavljivanje kriminaliteta (Borovec, Balgač i Karlović, 2011). Cozens i sur. (2005, prema Sakip, Johari i Salleh, 2012) i Liebermann i Kruger (2004, prema Sakip, Johari i Salleh, 2012) tvrde kako će postojanje prilike u okolini potaknuti počinitelja da napadne ranjivu metu, odnosno žrtvu, a slično potvrđuju i različite studije koje su pokazale da izgrađeni okoliš doista utječe na kriminalno ponašanje (Cozens, David i Gwyn, 2001; Liebermann i Kruger, 2004; Merry, 1981, prema Sakip, Johari i Salleh, 2012) na način da su područja u kojima ne postoji neka vrsta nadzora ili patroliranja češće meta kriminalnih aktivnosti. Okolišni element, zaključuju Anastasia i John (2007, prema Sakip, Johari i Salleh, 2012), jedan je od elemenata koji počinitelji razmatraju kada odlučuju hoće li počiniti kazneno djelo ili ne.

Crowe (2000, prema Cozens, Saville i Hillier, 2005,329) definira CPTED kao prevenciju kriminaliteta koja počiva na pretpostavci da „prikladan dizajn i učinkovito korištenje okoliša može dovesti do smanjenja straha od kriminaliteta i učestalosti kriminaliteta i poboljšati kvalitetu života“. Potvrđeno je da odgovarajući dizajn i učinkovito korištenje izgrađenog okoliša smanjuje kriminalitet i strah od kriminaliteta, što posljedično dovodi i do

¹ <http://www.cpted.net/>

poboljšanja kvalitete života ljudi (Crowe, 2000, prema Cozens, Saville i Hiller, 2005; City of Virginia Beach, 2000; National Crime Prevention Council, 2003; Oakland Police Department, 2011; Crowe i Fennelly, 2014). Crowe i Zahm (1994) CPTED vide kao okvir koji nam omogućava planiranje, projektiranje i izgradnju sigurnijih zajednica. Ovim pristupom smanjuje se, dakle, mogućnost da se kazneno djelo počini, i to primjenom fizičkih značajki koje onemogućuju kriminal, a istodobno omogućuju kvalitetno korištenje prostora (Gardner, 1995).

CPTED strategije oslanjanju se na mogućnost utjecanja na počiniteljeve odluke koje prethode kriminalnom ponašanju. Pristup je usmjeren na smanjenje prilika za kriminal kroz povećanje rizika za počinitelja i povećanje napora koji počinitelj mora uložiti za počinjenje kaznenog djela te kroz smanjenje počiniteljeve koristi (Australian Capital Territory Government, 2000, prema Balgač, 2013a). Istraživanja kriminalnog ponašanja pokazala su da na odluku o počinjenju, odnosno odustajanju od počinjenja uvelike utječu rizici od otkrivanja i hvatanja počinitelja, a neke od strategija CPTED-a odnose se upravo na to (Petković, 2006).

Značaj CPTED-a očituje se i u nedavnoj pojavi ideje sinergije između njega i održivog urbanog razvoja (Du Plessis, 1999; Napier i sur., 1998; Vanderschueren, 1998; Cozens, 2002, prema Cozens, Saville i Hillier, 2005; Cozens, 2002).

3.1. Razvoj CPTED pristupa

Zamisao o korištenju fizičkog okruženja kao zaštiti od napada potječe još od doba pećinskog čovjeka. Špilje, litice ili pak dvorci i opkopi oko njih dobar su povijesni primjer da je prevencija kriminaliteta kroz uređenje okoliša kao pojam možda novija, ali korištenje okoliša za stvaranje sigurne okoline zasigurno nije.

Još prva naselja razvijala su se na mjestima koja su stanovnicima mogla osigurati vodu, hranu i ostale resurse nužne za preživljavanje. Kasnije, koristila su se i znanja iz topografije pa se tako na povišenim mjestima grade dvorci dodatno zaštićeni visokim zidovima i okopanim jarcima. Čak 1285. godine Engleski kralj Edward I. donosi zakon koji obvezuje sve zemljoposjednike na redovito uklanjanje raslinja duž prometnih putova kako bi se spriječili napadi iz zasjede. Zanimljivo je da su stoga zemljoposjednici bili kazneno odgovorni ako je došlo do napada koji su oni omogućili svojim nemarom (Stubbs, 1903,

prema Cozens, 2011). S vremenom, kako se tehnologija razvijala, i naselja su se prilagođavala na nove prijetnje. Zahtjevi za javnom rasvjetom razvili su se upravo iz potrebe kreiranja sigurne okoline, odnosno razlikovanja odmetnika i lopova od ostalih osoba koje ne predstavljaju opasnost (Zahm, 2007).

Ovi nam primjeri jasno pokazuju kako korištenje fizičkog okoliša da bismo utjecali na ljudsko ponašanje, osobito ono kriminalno, ima dugu povijest. Ipak, tek relativno nedavno pitanju obranjivog prostora pristupilo se, osim fizičkog, i sa psihološkog aspekta, a upravo ta fuzija ova dva aspekta suština je CPTED pristupa (Gardner, 1995).

Suvremenije rasprave o odnosu fizičkog okoliša i kriminaliteta pronalazimo već u radovima Shawa i McKaya, ali najveći utjecaj na razvoj ovog područja imala je Jane Jacobs sa svojom knjigom *The Death and Life of Great American Cities*, objavljenom 1961. godine (Crowe i Zahm, 1994). Iako je Jane Jacobs (1961) prva krenula s razmatranjima o mogućnostima utjecaja izgrađenog okoliša na smanjenje kriminaliteta, američki kriminolog Clarence Ray Jeffery je taj koji 1971. godine, slijedeći njene ideje, predstavlja novi pojam u prevenciji kriminaliteta – prevencija kriminaliteta putem uređenja okoliša (Sakip, Johari i Salleh, 2012). Jeffery je tvrdio da nedostaci kaznenopravnog sustava proizlaze iz manjkavog modela kriminaliteta koji „osporava genetičku osnovu ponašanja i ignorira okruženje u kojem se kriminaliteta odvija“ (Jeffrey, 1977, prema Clarke, 1997,8). Na njegov rad utjecaj je imao i Skinnerov model operantnog uvjetovanja (1953) prema kojem se vjerojatnost pojavljivanja nekog ponašanja mijenja na osnovi posljedica koje to ponašanja donosi. Jeffery je smatrao da je „ključ za kontrolu kriminaliteta oblikovanje okoline i provedba socijalne politike kojima se smanjuju dobici i povećaju rizici za kriminalno ponašanje“ (Wortley i Mazerolle, 2011,9).

U kasnim 60-im i ranim 70-im godinama prošlog stoljeća u SAD-u dolazi do velikog povećanja stope kriminaliteta, ali i straha od kriminaliteta, a s obzirom da tradicionalne policijske strategije nisu davale željene rezultate, javila se ideja kako fizički okoliš, njegov izgled i uređenje mogu imati ulogu u rješavanju ovog problema. Uskoro se krenulo s uključivanjem mjera i tehnika prevencije kriminaliteta kod dizajniranja novih stambenih i građevinskih projekata, a provedena su i istraživanja koja su pokazala da se „kombinacijom sigurnosnog hardvera, psihologije i dizajna prostora može stvoriti fizička okolina koja odvraća od počinjenja kaznenog djela“ (Gardner, 1995, prema Balgač, 2013a,89; Balgač, 2013b). Tijekom 70-ih godina 20. stoljeća američki National Institute of Justice razvio je studije koje pokazuju da se kroz odgovarajući dizajn i učinkovito upravljanje fizičkom

okolinom može kontrolirati pa čak i prevenirati kriminalitet (Flesissner i Heizelmann, 1996, prema Borovec, Balgač i Karlović, 2011).

Unutar ovog koncepta razvila su se tri pristupa, međusobno isprepletena i usko povezana. To su:

1. prevencija kriminaliteta putem uređenja okoliša (eng. *Crime Prevention through Environmental Design*)
2. pristup utemeljen na teoriji obranjivog prostora (eng. *Defensible Space*)
3. situacijska prevencija kriminaliteta.

Postoje mnoge sličnosti, ali i razlike između ovih pristupa i stoga će se u nastavku ukratko opisati teorija obranjivog prostora i situacijska prevencija kriminaliteta.

Pristup utemeljen na teoriji obranjivog prostora (eng. *Defensible Space*) 1972. godine razvio je arhitekt Oscar Newman. Newman je tvrdio da loše osmišljeno oblikovanje stambenih prostora sprječava stanovnike da preuzmu odgovornost za zajedničke javne prostore. Kritizirao je velike dimenzije stambenih zgrada koje stanovnicima otežavaju prepoznavanje stranaca i velik broj nenadziranih točaka kojima se može pristupiti objektu, što počiniteljima olakšava ulazak u objekt, ali i bijeg nakon počinjenja kaznenog djela. Svoje je kritike potkrijepio statističkim analizama kriminaliteta na spornim područjima, a ponudio je i detaljne prijedloge i smjernice za uspješno kreiranje obranjivog prostora koji smanjuje anonimnost, povećava kontrolu pristupa i smanjuje mogućnost bijega počinitelja nakon počinjenog kaznenog djela (Clarke, 1997). Unatoč teorijskim i metodološkim kritikama usmjerenima prema njegovoj teoriji, njegove ideje snažno su utjecale na oblikovanje stambenog prostora diljem svijeta (Coleman, 1985, prema Clarke, 1997).

Pojam obranjiv prostor koristi se, dakle, kao krovni pojam za niz mehanizama, stvarnih i simboličnih barijera, jasno označenih javnih i privatnih prostora i poboljšanih mogućnosti nadzora koji u kombinaciji dovode prostor susjedstva pod kontrolu njegovih stanovnika, što pak dovodi do smanjenja ili preveniranja kriminaliteta (Atlas, 1991).

S vremenom je prepoznato da prostori koji su dizajnirani prema svim načelima prevencije kriminaliteta putem uređenja okoliša i dalje mogu biti nesigurni i stoga se veći naglasak stavlja na socijalnu komponentu, odnosno stvaranje socijalne kohezije kod stanovnika i povećanje razine neformalnog nadzora što stvara veći osjećaj sigurnosti i pridonosi uspješnijoj prevenciji kriminaliteta (Balgač, 2013a).

Razlika između CPTED-a i ovog pristupa je u tome što ovaj pristup ima uži set tehnika, namijenjenih isključivo stambenom prostoru, dok se CPTED usmjerava na smanjenje kriminaliteta u bilo kojem (ne samo stambenom) prostoru (Clarke, 1997; Newman, 1972, prema Balgač, 2013b).

Dok je pristup temeljen na teoriji obranjivog prostora uži od CPTED-a, situacijska prevencija širi je koncept. Situacijska prevencija kriminaliteta ne odnosi se samo na arhitektonski dizajn i izgrađeni okoliš ili određena kaznena djela, nego je to opći pristup smanjenja prilika za bilo koju vrstu kriminaliteta u bilo kojem okruženju (Clarke, 1982, prema Balgač, 2013a). Situacijska prevencija podrazumijeva „identificiranje, promjenu i kontrolu faktora prisutnih u nekoj situaciji u kojoj se kriminalno ponašanje potencijalno događa” kroz 25 tehnika koje možemo podijeliti u pet kategorija: otežavanje počinjenja kaznenog djela, povećanje rizika za počinitelja, smanjivanje nagrade za počinitelja, smanjivanje provokacije i onemogućavanje opravdanja (Cornish, Clarke, 2003, prema Žunić-Pavlović i Kovačević-Lepojević, 2010). Ove tehnike mijenjaju okruženje na način da predstavljaju kriminalitet opasnijim, manje poželjnim i manje opravdanim, što dovodi do otežavanja počinjenja kaznenog djela (Clark, 1997, prema Žunić-Pavlović i Kovačević-Lepojević, 2010).

Iako prevencija kriminaliteta utemeljena na dizajnu okoliša nije bila odmah dobro prihvaćena i nailazila je na mnoge kritike, s vremenom je prikupljeno dovoljno dokaza da prilika za počinjenje kriminaliteta igra važnu ulogu u počinjenju. Razvijene su i mnoge kriminološke teorije poput teorije racionalnog izbora i teorije rutinske aktivnosti koje prepoznaju i dokazuju važnost i ulogu okolišnih čimbenika kriminaliteta. Prema teoriji racionalnog izbora činjenje kaznenih djela je svrhovito ponašanje kojim počinitelj zadovoljava svoje potrebe kao što su potreba za novcem, statusom, seksom ili uzbuđenjem, a prethodi mu racionalna odluka o počinjenju, pri kojoj u obzirom uzima sve situacijske relevantne čimbenike (Clarke, 1977,11; Geason i Wilson, 1989). Odluka, dakle, da se počini kazneno djelo odgovor je na neposredne okolnosti i neposrednu situaciju u kojoj se počinjenje razmatra i uvijek ovisi o procjeni uloženog i dobivenog (Bennett, 1986, prema Geason i Wilson, 1988). Prema teoriji rutinske aktivnosti uključenost u određene svakodnevne aktivnosti izlaže pojedinca poticaju da počini kazneno djelo i do kaznenog djela dolazi ako su zadovoljena 3 uvjeta – pogodna meta (1), motivirani počinitelj (2) i nepostojanje sposobnog čuvara (3) (Cohen i Felson, 1979), a za sprječavanje počinjenja kaznenog djela potrebno je utjecati na najmanje jedno od ta 3 uvjeta (Colquhoun, 2004).

Kriminolozi su se tradicionalno desetljećima usmjeravali na počinitelje kriminaliteta i važno je naglasiti da stručnjaci koji podržavaju ovaj koncept ne umanjuju niti pobijaju utjecaj i značaj osobina prijestupnika, njegovih psiholoških karakteristika ili socijalnih elemenata koji na njega utječu, već se jasno i neosporivo prepoznaje da se kriminalitet na nekim lokacijama javlja češće nego na drugima i sve se više podržava ideja da je proučavanje prilika za zločin podjednako važno kao i proučavanje socijalnih i psiholoških determinanti prijestupničkog ponašanja (Clarke, 2000, prema Žunić-Pavlović i Kovačević-Lepojević, 2010). Analiza lokacija na kojima se kriminalitet događa češće nego drugdje može pokazati zašto su one toliko rizične, što nas direktno dovodi do analize onoga što možemo učiniti u preventivnom smislu, odnosno sprječavanja počinitelja i zaštite žrtve, odnosno mete (Cajner Mraović, 2009b). Stručnjaci se stoga sve više usmjeravaju na to kako počinitelj razumije i koristi okolinu (i sve čimbenike koji ju čine) da bi počinio kazneno djelo i odgovor na pitanje zašto su neka mjesta opterećenija kriminalitetom pronalaze u činjenicama da je kriminal specifičan i situacijski (1), da nam distribucija zločina otkriva kako se uglavnom događa na istim specifičnim mjestima (2) koja su često bez promatrača ili čuvara, odnosno osoba koje o tom prostoru brinu (3), da su počinitelji oportunisti i kaznena djela čine na onim mjestima koja dobro poznaju (4) te da prilika za kriminalitet proizlazi iz svakodnevnih aktivnosti i rutina (5) (Zahm, 2007).

Stručnjaci (Herbert i Hyde, 1985, prema Cozens Saville i Hillier, 2005; Evans i Fletcher, 2000, prema Whattam, 2011) naglašavaju da prostorna distribucija počinjenih kaznenih djela nije slučajna već postoje tzv. „*hot spots*“, prepoznate još sredinom 19. stoljeća (Guerry, 1833; Fletcher, 1849; Mayhewom, 1862). Zapravo, modernoj kriminologiji i geografiji kriminaliteta prethodila su upravo otkrića znanstvenika iz doba rane ekološke kriminologije koji su uzroke delinkventnog ponašanja pripisivali okolini u kojoj počinitelj živi. Za praćenje razvoja prostornih ili ekoloških teorija važna su nam četiri stadija: kartografska škola iz 19. stoljeća i njeni predstavnici Guerry (1833) i Quetelet (1831), Čikaška škola iz prve polovice 20. stoljeća i već spomenuti Shaw i MyKay (1929), faktorska analiza iz polovice 20. stoljeća te ekološka kriminologija/kriminologija okoliša i geografija kriminaliteta od 70-ih godina prošlog stoljeća koja se razvija i danas (Butorac, 2011).

Brantingham i Brantingham (1991, prema Cozens, Saville i Hillier, 2005) navode kako postoje četiri dimenzije za počinjenje svakog kaznenog djela – zakon (1), počinitelj (2), meta (3) i mjesto (4). Strategije prevencije kriminaliteta temeljene na posljednjoj dimenziji, prostornoj, usmjeravaju se na prostorne aspekte mete te samo mjesto zločina. Slične

dimenzije navode i drugi autori (Kruger i sur., 2011; Department of Criminology, UK, 2003, prema Borovec, Balgač i Karlović, 2011; Stephens, 1995, prema Cajner Mraović, 2009b) i objašnjavaju da će se kriminalitet dogoditi ako se u isto vrijeme i na istom mjestu pojavljuje:

1. dostupna prikladna meta, odnosno žrtva
2. nedostatna zaštita
3. motivirani počinitelj.

CPTED pristup temelji se na studijama provedenim od sredine 20. stoljeća do danas (Lynch, 1960, Jacobs, 1961, Angel, 1968; Jeffery, 1971, Newman, 1973; Gardiner, 1978; Clarke i Mayhew, 1980; Poyner, 1983; Coleman, 1985, prema Cozens, Saville i Hillier, 2005), ali nakon mnogih kritika (Adams, 1973; Hillier, 1973; Kaplan, 1973; Bottoms, 1974; Mawby, 1977; Mayhew, 1979; Booth, 1981; Poyner, 1983, prema Cozens, Saville i Hillier, 2005) slijedila je dorada pa se tako nakon prve generacije razvila i druga generacija CPTED-a (Saville i Cleveland, 1997, prema Cozens, Saville i Hillier, 2005; Crowe i Fennelly, 2012). Dorada se odnosila na nadilaženje pukog fizičkog dizajna uključivanjem i društvenih čimbenika.

Druga generacija CPTED-a koristi, dakle, procjenu rizika te socio-ekonomsko i demografsko profiliranje (Saville, 1996; Plaster Carter, 2002, prema Cozens Saville i Hillier, 2005), a veliki je naglasak stavljen i na aktivnu participaciju zajednice (Sarkissian i Perglut, 1994; Sarkissian i Walsh, 1994; Saville, 1995; Sarkissian i sur., 1997; Plaster Carter, 2002, prema Cozens, Saville i Hillier, 2005). S obzirom da je, uz fizičko okruženje, velik naglasak stavljen i na socioekonomske čimbenike i socijalne karakteristike susjedstva kao što je socijalna kohezija (Sampson, Raudenbush i Earls, 1997, prema Reynald, 2011), neki autori (Mallet, 2004, prema Reynald, 2011) drugu generaciju nazivaju i „socijalni CPTED“.

Koncept okolišnog i urbanog dizajna dobiva sve veću pozornost u posljednjih nekoliko desetljeća (Nasar i Fisher, 1993; Lupton, 1999, prema Cozens, Saville i Hillier, 2005), a time i CPTED, koji gore navedenim doradama proširuje ideju obranjivog prostora i postaje holistički pristup koji danas zauzima značajno mjesto unutar kriminologije, ali i urbanizma (Cozens, 2002).

Početak 21. stoljeća dolazi do izražene opće prihvaćenosti načela CPTED-a od strane policijskih službenika i njihove uključenosti u projekte izgradnje stambenih, sportskih i drugih objekata (Petković, 2006). Tehnike CPTED-a danas su izrazito prihvaćene i od

strane arhitekata i gradskih vlasti i kao takve uvrštene u gradske propise za izgradnju, planiranje i dizajn. CPTED se najdulje primjenjuje na engleskom govornom području i zemljama sjeverne Europe, ali sve se više razvija i u zemljama kao što su Italija i Francuska te u istočnoj Europi, Turskoj i Bliskome istoku (Ekblom, 2011). Razni preventivni programi koji se trenutno provode u Velikoj Britaniji, Kanadi, SAD-u, Australiji, Japanu, Francuskoj, Nizozemskoj i Švedskoj sadrže neke od elemenata CPTED-a (Crowe, 2000, prema Cozens, 2002). U Kanadi su tako CPTED tehnike korištene u izgradnji gradova (Tumbler Ridge), stambenih zgrada u Vancouveru, škola (Brampton), ali i za poticanje interakcije i društvene kohezije kod stanovnika Montreala (Weller, 2006, prema Balgač, 2013a). Nacionalne vlade Australije i Novog Zelanda razvile su zakonodavni i politički okvir za korištenje CPTED-a pa sve savezne države imaju CPTED kodeks ili smjernice (Cozens, 2004, prema Crime Prevention Ottawa, 2009, prema Balgač, 2013a). I u Velikoj Britaniji CPTED je prepoznat kao kvalitetna preventivna strategija i kao takav usvojen od strane vlade i lokalnih vlasti u sklopu inicijative Secured By Design (SBD) (Department of Environment, 1994; Town i sur., 2003; Office of the Deputy Prime Minister and the Home Office, 2004, prema Kitchen i Schneider, 2007). Implementiran je u cijelom nizu različitih okruženja, uključujući stambene prostore, gradske trgove, parkirališta, trgovačke centre i različite javne ustanove (Office of the Deputy Prime Minister and the Home Office, 2004, prema Kitchen i Schneider, 2007).

3.2. Tehnike CPTED pristupa

Da bismo u potpunosti razumjeli ovaj pristup, potrebno je objasniti strategiju koja je u podlozi, odnosno elemente koje ovaj pristup koristi. Iako je sam koncept prevencije kriminaliteta putem uređenja okoliša relativno nov, njegovi pojedinačni elementi uobičajene su sigurnosne tehnike.

Neki autori (City of Virginia Beach, 2000, Cozens, 2002; National Crime Prevention Council, 2003; Sakip, Johari i Salleh, 2012; Abdullah i sur., 2012) navode četiri glavne karakteristike CPTED-a (teritorijalnost, nadzor, održavanje/vanjski izgled i kontrola pristupa), a neki (Moffat, 1983, prema Cozens, Saville i Hillier, 2005; National Crime Prevention Council²) popis proširuju na šest: teritorijalnost (eng. *Territoriality*), nadzor (eng. *Surveillance*), održavanje/vanjski izgled (eng. *Maintenance/Image*), kontrola pristupa (eng.

² <http://www.ncpc.org/>

Access Control), podrška aktivnosti (eng. *Activity Support*) te osnaživanje mete (eng. *Target Hardening*).

Ove tehnike imaju dvojaku ulogu – osnažuju zakonite korisnike da postanu sposobni zaštititi potencijalne mete, ali i uklanjanju prilike za kriminalitet i kao takve, korištene istovremeno, temelj su CPTED-a. Iako se zbog praktičnosti i jasnijeg razumijevanja uglavnom navode odvojeno, potrebno je naglasiti kako između ovih tehnika postoje mnoga preklapanja pa u praksi često jedna intervencija sadrži veći broj njih. Primjenjuju se kroz 3-D pristup koji se odnosi na označavanje (eng. *designation*), definiranje (eng. *definition*) i oblikovanje (eng. *design*) svakog prostora koji ljudi koriste, a korisnicima pomaže u procjeni na koji je način određeni prostor moguće oblikovati i kao takav koristiti (National Crime Prevention Council, 2003; Atlas, 2013; Crowe i Fennelly, 2013).

U nastavku rada detaljno je predstavljeno svih šest karakteristika.

3.2.1. Teritorijalnost

Teritorijalnost se odnosi na osnaživanje osjećaja vlasništva kod zakonitih korisnika određenog prostora i smanjenje prilika za počinjenje kriminaliteta obeshrabrivanjem nezakonitih korisnika (Perkins i sur., 1992, prema Sakip, Johari i Salleh, 2012; Cozens, Saville i Hillier, 2005; Abdullah i sur., 2012). To se postiže korištenjem simboličnih ili stvarnih barijera poput ograda, pločnika ili staza koje jasno odvajaju privatne, poluprivatne i javne prostore, eliminiranjem neoznačenih prostora te dodjeljivanjem jasne namjene svakom prostoru. Ova strategija funkcionira jer se ovime potencijalnim počiniteljima jasno daje do znanja kako postoji netko tko je za taj prostor odgovoran i može opaziti eventualnu kriminalnu aktivnost (Oakland Police Department, 2011), a i identifikacija uljeza i potencijalnih počinitelja znatno je lakša u jasno označenim prostorima (Cozens, 2002).

Značajnost ove mjere CPTED-a pokazuje nam istraživanje Browna i Bentleya (1993, prema Cozens, Saville i Hillier, 2005) koje je pokazalo kako neki počinitelji upravo na temelju razine teritorijalnosti procjenjuju rizik za upuštanje u kriminalne aktivnosti, kao i velik broj istraživanja kojima je utvrđena povezanost između viših razina teritorijalnosti i smanjenih stopa kriminaliteta na tim područjima (Taylor i sur., 1985; Brown, 1987; Brown i Perkins, 1992; Perkins i sur., 1992; Perkins i Taylor, 1996; Brown, 2001; Ratcliffe, 2003,

prema Cozens, Saville i Hillier, 2005; Armitage, 2000; Perkins, Meeks i Taylor, 1992; Taylor, Gottfredson i Brower, 1984, prema Reynald, 2014).

Ipak, potrebno je spomenuti da postoji i određen broj istraživanja koja nisu dala tako jednoznačne rezultate pa neki autori ipak preispituju učinkovitost teritorijalnosti u prevenciji kriminaliteta (Booth, 1981; Hollis-Peel i Welsh, 2014; MacDonald i Gifford, 1989; Reynald, 2009, prema Reynald, 2011). Nejednoznačni rezultati u istraživanjima koncepta teritorijalnosti proizlaze, smatraju neki autori (Cozens, Hillier i Prescott, 2001; Cozens, Pascoe i Hillier, 2004; Ekblom, 2006; Reynald and Elffers, 2009, prema Reynald, 2011) iz njegove nejasne definiranosti na teoretskoj i konceptualnoj razini. Prepoznati su i neki nedostaci korištenja teritorijalnosti pa tako Bennett i Wright (1984) i Coupe i Blake (2006, prema Reynald, 2011) upozoravaju da mjere teritorijalnosti kao što su fizičke barijere (zidovi, stabla i biljke) mogu potencijalno ometati nadzor i zapravo stvoriti prilike za kriminalitet. Slično tome, neke studije (MacDonald i Gifford, 1989, prema Reynald, 2011) pokazale su kako aspekti teritorijalnosti kao što je uređenje dvorišta mogu čak povećati vjerojatnost da se postane metom provalnika jer počinitelji takva uređena kućanstva percipiraju profitabilnijima.

3.2.2. Nadzor

Cornish i Clarke (2003, prema Žunić-Pavlović i Kovačević-Lepojević, 2010) navode da nadzor može biti formalni (od strane formalnih institucija), uključujući i strategije tehničkog nadzora, prirodni („nadzor po sebi”) te sekundarni (od strane zaposlenih).

Sličnu podjelu navode i Cozens, Saville i Hillier (2005) objašnjavajući da različite vrste nadzora uključuju strategije prirodnog nadzora (koji vrše sami stanovnici susjedstva), strategije formalnog ili organiziranog nadzora (kao što su policijske ophodnje) te strategije tehničkog nadzora (nadzornim kamerama).

a. Prirodni nadzor

Prirodni nadzor odnosi se na oblikovanje koje maksimizira vidljivost ljudi, parkirališta, vozila i svih mjesta na kojima se događa neka aktivnost, a postiže se strateškim postavljanjem prozora, vrata, šetališta, parkirališta, kolnih ulaza i slično. Sorenson (2003, prema Cozens, Saville i Hillier, 2005) je svojim istraživanjem stambenih prostora potvrdio kako provalnici izbjegavaju mete koje se mogu lako uočiti od strane susjeda i/ili slučajnih

prolaznika, što prirodni nadzor čini dobrom strategijom smanjenja kriminaliteta. Cilj CPTED-a je stvaranje zajednice čiji se stanovnici međusobno dobro poznaju i mogu na svome teritoriju prepoznati strance, a ako su oblikovani prema CPTED pristupu, ulice, dvorišta i kuće postavljeni su tako da je moguće razlikovati javno i privatno vlasništvo. Isto tako, prozori, rasvjeta i uređenje okoliša omogućavaju promatranje ulice, a i s ulice je moguće vidjeti kuće. Kada je susjedstvo organizirano na ovaj način, lokalnom stanovništvu ne predstavlja problem uočiti i prijaviti sumnjiva ponašanja (Crowe i Zahm, 1994). Nadalje, izravna ili neizravna prisutnost drugih ljudi na javnome mjestu, osobito velike grupe ljudi, odvraća potencijalnog počinitelja, ali i povećava osjećaj sigurnosti kod stanovnika što onda opet potiče ljude da koriste zajednički javni prostor (Queensland Government, 2007). Ova dva koncepta – grupa ljudi na nekome mjestu (izravna prisutnost) i ostali koji mogu vidjeti što se na ulici događa (neizravna prisutnost) – čine ideju prirodnog nadzora koji, za razliku od formalnog, ne uključuje zaštitare ili pak nadzorne kamere, nego nadzor od strane osoba koje i same žive u zajednici. Ako počinitelji vide da ih se može uočiti (a čak ih se i ne mora uočiti), manja je vjerojatnost da će počinuti kazneno djelo, s obzirom na povećani rizik za otkrivanje, uhićenje i daljnje procesuiranje.

Međutim, postojanje mogućnosti prirodnog nadzora u izgrađenom okolišu ne znači nužno da se nadzor i provodi i da će stanovnici poduzimati ikakve akcije (u smislu prijavljivanja ili direktnih intervencija) (Barr i Pease, 1992, prema Cozens, Saville i Hillier, 2005). Upravo je to jedan od razloga za razvoj druge generacije CPTED-a, kojom se, između ostalog, želi ohrabriti korisnike da preuzmu vlasništvo nad prostorom i iskoriste prednosti prirodnog nadzora.

Istraživanja javne rasvjete, koju neki autori navode kao mjeru prirodnog odnosno neformalnog nadzora (Clarke, 1995; Cornish i Clarke, 2003, prema Žunić-Pavlović i Kovačević-Lepojević, 2010) pokazuju različite razine smanjenja kriminaliteta (9-38%) nakon uvođenja poboljšane ulične rasvjete. Ono što ovu mjeru čini jednom od najkorištenijih mjera u prevenciji kriminaliteta je sljedeće:

- „poboljšava vidljivost
- povećava cirkulaciju potencijalnih svjedoka
- mijenja percepciju potencijalnog počinitelja o rizicima otkrivanja i uhićenja
- poboljšava imidž određenog javnog prostora

- smanjuje strah od kriminaliteta (jer građani osjećaju da su bolje osvijetljeni prostori manje rizični od neosvijetljenih)“ (Painter i Farrington, 1999, prema Žunić-Pavlović i Kovačević-Lepojević, 2010, 8).

S druge strane, kritičari ove mjere navode da ulična rasvjeta može čak utjecati na povećanje kriminaliteta jer povećava vidljivost žrtava, a time i njihovu vulnerabilnost. Također, bolja vidljivost pomaže počinitelju da brže izvrši kazneno djelo i lakše pobjegne (Welsh i Farrington, 2008, Žunić-Pavlović i Kovačević-Lepojević, 2010).

b. Formalni nadzor

Formalni se nadzor odnosi na nadzor koji provode osobe kojima je to osnovna zadaća, kao što su to, primjerice, policija ili zaštitari, koji se dugi niz godina koriste kako bi se smanjila stopa kriminaliteta. Brojna istraživanja pokazala su da je u trgovinama s dva zaštitara manji broj pljački nego kod onih sa samo jednim (Hunter i Jeffery, 1992, prema Cozens, Saville i Hillier, 2005), a isto potvrđuje i veliko istraživanje (National Association of Convenience Stores, 1991, prema Cozens, Saville i Hillier, 2005) koje je uključivalo 340 američkih trgovina i koje je pokazalo da se broj pljački u trgovinama koje su zaposlile i drugog zaštitara značajno smanjio. Pokazalo se i kako je njihovo prisustvo učinkovito u smanjuju broja pljački banaka (Hannan, 1982, prema Cozens, Saville i Hillier, 2005). Nadalje, povećanje broja konduktera na kanadskom trajektnom terminalu smanjilo je vožnju bez karata za 20% (Deschamps i sur., 1992, prema Cozens, Saville i Hillier, 2005), dok je nizozemska inicijativa pomoći više od 1 000 nezaposlenih mladih ljudi koji su nadzirali upotrebu karata rezultirala značajnim smanjenjem zabilježenih slučajeva napada i uznemiravanja (Van Andel, 1986, prema Cozens, Saville i Hillier, 2005).

S druge strane, postoje i istraživanja koja su pokazala kako ophodnje zaštitara na američkim željezničkim stanicama (Kenney, 1986, prema Cozens, Saville i Hillier, 2005), kao i u londonskoj podzemnoj željeznici (Webb i Laycock, 1992, prema Cozens, Saville i Hillier, 2005) nisu smanjila stopu kriminaliteta.

Važno je naglasiti kako niti jedno od ovih istraživanja nije koristilo kontrolne skupine ili u obzir uzelo druge nezavisne čimbenike koji su mogli utjecati na smanjenje kriminaliteta u široj zajednici.

c. Tehnički nadzor

CPTED se oslanja i na spoznaju da se nadzor može poboljšati korištenjem tehničkih oblika nadzora, kao što su, primjerice, videokamere (CCTV). Na mjestima gdje prirodni nadzor nije izvediv, kamere se mogu koristiti za praćenje različitih okruženja, uključujući stambene, poslovne, rekreacijske prostore, prostore javnih ustanova, parkirališta, javni prijevoz i mnoge druge. CCTV sustavi smatraju se korisnom preventivnom mjerom jer odvraćaju počinitelje od počinjenja kaznenog djela, ali za uspješno odvraćanje potrebno je da potencijalni počinitelji budu svjesni prisustva ove vrste nadzora, kao i da vjeruju da će to doista utjecati na povećanje rizika da budu uhvaćeni. Armitage, Smyth i Pease (1999) i Pawson i Tilley (1997, prema Žunić-Pavlović i Kovačević-Lepojević, 2010,6) navode na koje načine CCTV sustav pomaže u prevenciji kriminaliteta:

- „hvatanjem počinitelja tijekom počinjenja djela
- smanjenjem vremena tijekom kojeg se može počiniti djelo (jer CCTV sustavi utječu na planiranje počinjenja kaznenog djela i tako preveniraju djela za koja je potrebno znatno vrijeme i napor)
- povećanjem rizika za kasnije uhićenje počinitelja
- unaprjeđivanjem uspješnosti fizičkog osiguranja
- jačanjem društvene kohezije (jer CCTV sustavi simboliziraju napore društva da borbu protiv kriminaliteta shvate ozbiljno)
- podizanjem razine opreznosti kod građana (jer prisustvo CCTV sustava podsjeća na poduzimanje osnovnih mjera opreza kao što su zaključavanje automobila ili stanova)“.

Ipak, ovakvi oblici nadzora, pogotovo rastuće korištenje CCTV kamera na javnim mjestima, pokreću rasprave o stvaranju „društva tvrđave“ (Honest i Charman, 1992; Tilley, 1993c; Home, 1996; Davies, 1996a,b, prema Clarke, 1997). Zamjerke se odnose i na pitanje kršenja temeljnih građanskih sloboda i prava na privatnost, jer raširenom primjenom suvremenih tehnologija videonadzora gubi se pravo na anonimnost i očuvanje privatnosti u javnom prostoru, a sve s opravdanjem unaprjeđivanja sigurnosti u društvu (Von Hirsch i Shearing, 2000, prema Žunić-Pavlović i Kovačević-Lepojević, 2010).

Unatoč sve široj primjeni videonadzora, osobito u Velikoj Britaniji, SAD-u i mnogim zapadnim europskim zemljama, Armitage (2002, prema Cozens, Saville i Hillier, 2005) tvrdi da ima malo istraživanja koja potvrđuju njegovu učinkovitost. Istraživanje Crowa i Ericksona (1984, prema Cozens, Saville i Hillier, 2005) koje je uključivalo 55 trgovina pokazalo je kako

nadzorne kamere i tihi alarmi nisu pomogli u smanjenju broja pljački, međutim, velik broj istraživanja ipak izvješćuje o pozitivnim rezultatima (Poyner, 1991; Webb i Laycock, 1992; Tilley, 1993; Brown, 1995; Eck, 1997; Skinns, 1998; Armitage, 1999; Home Office, 2002; Welsh i Farrington, 2009, prema Cozens, Saville i Hillier, 2005; Phillips, 1999, prema Žunić-Pavlović i Kovačević-Lepojević, 2010). Ti nam rezultati jasno govore u prilog izrazite učinkovitosti videonadzora u smanjenju kriminaliteta povezanog s automobilima, dok rezultati vezani za imovinska kaznena djela, a osobito nasilna ipak nisu tako jednoznačni. Jasno je kako videonadzor može odvratiti od počinjenja kaznenog djela zbog percipiranog povećanja rizika od otkrivanja (koji može premašiti uočene potencijalne dobiti), ali kod kriminaliteta povezanog s alkoholom (kao što je remećenje javnog reda i mira pod utjecajem alkohola) gdje je racionalno promišljanje često odsutno, učinak videonadzora je znatno slabiji.

Potrebno je naglasiti i kako neka istraživanja pokazuju da videonadzor može značajno smanjiti razinu straha od kriminaliteta (Chatterton i Frenz, 1994; Sarno, 1996; Mahalingham, 1996, prema Cozens, Saville i Hillier, 2005).

3.2.3. Održavanje

Iako već i samo kvalitetno oblikovanje okoliša ima svoj utjecaj na kriminalitet, dodatnu ulogu ovdje ima i održavanje i upravljanje takvim prostorom jer slabo korišten ili neadekvatno održavan prostor zapravo olakšava počinjenje kaznenog djela (McKay, 1999; Kraut, 1999; Ross i Mirowsky, 1999, prema Cozens, 2002). Održavanje prostora odnosi se na aktivnosti kao što su redovita košnja trave, obrezivanje drveća i uređenje okoliša, sakupljanje smeća, popravak razbijenih prozora i rasvjetnih tijela, uklanjanje grafita i slično.

Ova tehnika CPTED-a temelji se na teoriji razbijenih prozora (Wilson i Kelling, 1982) koja održavanje okoliša vidi kao fizički indikator socijalne kohezije i neformalne socijalne kontrole koju određena zajednica posjeduje. Ovu tezu proučavali su i potvrdili brojni stručnjaci (Skogan i Maxfield, 1980; Lewis i Maxfield, 1980; Lewis i Salem, 1986; Vrij i Winkel, 1991; Nair i sur., 1993; Kelling i Coles, 1996, prema Cozens, Saville i Hillier, 2005).

Prema teoriji razbijenih prozora, postoji izravna veza između nereda i stvarnog kriminaliteta, a Giddens (2007) to opisuje na način da ako dopustimo da jedan razbijen prozor ostane nepopravljen, time šaljemo poruku potencijalnim počiniteljima da ni policiji ni

lokalnom stanovništvu nije stalo do održavanja zajednice. S vremenom, razbijenom prozoru dodati će se i grafiti, smeće ili vandalizam, čime će to područje postupno propadati. Teorija razbijenih prozora poslužila je kao osnova za tzv. politiku nulte tolerancije, pristupa koji ističe stalni proces održavanja reda kako bi se izbjegao ozbiljan kriminalitet. Politika nulte tolerancije usmjerena je zapravo na sitne prijestupe i druge oblike neprilagođenog ponašanja poput vandalizma, besposličarenja, prosjačenja i pijanstva, smatrajući ih predfazama kriminaliteta.

Promicanje pozitivnog izgleda i održavanje okoliša osigurava da fizički okoliš funkcionira i šalje pozitivne signale svim svojim korisnicima (Crowe & Zahm, 1994, prema Sakip, Johari i Salleh, 2012; Cozens, Saville i Hillier, 2005; Abdullah i sur., 2012). Imidž koji određeni prostor ima jedan je od najočitijih pokazatelja razine brige na tom mjestu i zbog toga je rutinsko održavanje prostora važan čimbenik kojim šaljemo poruku da prostor netko nadgleda i o njemu brine.

Važnost održavanja kao sredstva za suzbijanje kriminaliteta potvrđena je kroz povezanost "pogoršanja" fizičkog okoliša, kriminaliteta i straha od kriminaliteta (Taylor i Gottfredson, 1986, prema Reynald, 2011). Rezultati mnogih istraživanja pokazuju kako redovito održavanje urbanog okoliša značajno pomaže u smanjenju kriminaliteta (Wilson i Kelling, 1982; Kraut, 1999; Ross i Mirowsky, 1999; Ross i Jang, 2000; Cozens i sur., 2001b, prema Cozens, Saville i Hillier, 2005) pa tako primjerice Sloan-Howitt i Kelling (1990, prema Cozens, Saville i Hillier, 2005) izvještavaju o uspješnom programu uklanjanja grafita sa svih vagona i stanica u njujorškoj podzemnoj željeznici koji je rezultirao i smanjenim brojem policijskih uhićenja na tom području.

Osim na stvarno stanje kriminaliteta, ova mjera pozitivno utječe i na strah od kriminaliteta zbog percepcije stanovnika da u susjedstvu postoji odgovornost i briga za zajednički prostor (Oakland Police Department, 2011). Ross i Mirowsky (1999, prema Cozens, Saville i Hillier, 2005) navode veći broj istraživanja (Covington i Taylor, 1991; Lewis i Maxfield, 1980; Perkins i sur., 1990; Perkins i Taylor, 1996; Rohe i Burby, 1988; Taylor i Covington, 1993) koja su potvrdila kako prisutnost vandalizma ili drugih neprihvatljivih pojava koje su posljedica neodržavanja dovodi do povećanja straha od kriminaliteta. Istraživanja su potvrdila da nepoželjna ponašanja kao što su grafiti, vandalizam i općenito zapuštenost nekog prostora dovode do povećanja kriminaliteta, straha od kriminaliteta, ali i povlačenja stanovnika iz zajednice (Lewis i Maxfield, 1980; Perkins i sur.,

1992; Reynald, 2009, 2011a; Skogan, 1990; Skogan i Maxfield, 1981, prema Reynald, 2011), koje nam ovdje predstavlja medijatorsku varijablu. Strah koji stanovnici osjećaju zbog različitih nepoželjnih ponašanja dovodi do slabije spremnosti na njihov angažman i djelovanje u zajednici, a smanjena socijalna kontrola i neformalni društveni nadzor povećavaju vulnerabilnost stanovnika, što pak dovodi do povećanja stope kriminaliteta. Povećana stopa kriminaliteta tada dovodi do daljnjeg porasta strah i povlačenja stanovnika, čime se zapravo stvara začarani krug (Wilson i Kelling, 1982, prema Reynald, 2011).

3.2.4. Kontrola pristupa

Kontrola pristupa usmjerena je na smanjivanje mogućnosti za kriminalitet uskraćivanjem pristupa potencijalnim metama i povećanjem percipiranog rizika kod potencijalnih počinitelja (Cozens, Saville i Hillier, 2005), što se najčešće postiže korištenjem fizičkih prepreka kao što su vrata ili ograde, ali i smanjenjem broja ulaza/izlaza iz zgrade, ulice ili susjedstva te osiguravanjem ulaza/izlaza zahtijevanjem ključeva ili elektroničkih propusnica, čime se ulazak čini dostupnim samo privatnim vlasnicima i zakonitim korisnicima prostora.

Kontrola pristupa usko je vezana za tehniku teritorijalnosti jer se preklapa s nekim idejama simboličnih ili stvarnih barijera koje su, kao što je prethodno objašnjeno, mjere teritorijalnosti. Međutim, Newmanovo objašnjenje teritorijalnosti uglavnom se odnosi na teritorijalnu definiranost stambenih prostora ili objekata, dok se u CPTED-u kontrola pristupa odnosi i na nestambene objekte te veće prostorne jedinice, kao što su ulice ili dijelovi grada (Reynald, 2011).

Istraživanja su potvrdila da je kriminalitet veći na mjestima koja su lako dostupna, a manji na mjestima koja su manje pristupačna i slabije korištena (Beavon, Brantingham, i Brantingham, 1994; Johnson i Bowers, 2010, prema Reynald, 2011). Pokazalo se i da je ograničavanje pristupa na visokorizičnim ulicama kroz zatvaranje ulica, blokiranje cesta ili prolaza stavljanjem fizičkim barijera, kao i preusmjeravanje prometa pridonijelo značajnom smanjenju niza kriminalnih ponašanja, uključujući uličnu prostituciju (Matthews, 1991, 1993, prema Reynald, 2011), djela povezana s drogom, pucnjave između bandi i ubojstva (Lasley, 1996, prema Reynald, 2011).

3.2.5. Podrška aktivnosti

Kao jedna od najnovijih tehnika CPTED-a, podrška aktivnosti odnosi se na upotrebu fizičkog dizajna za poticanje korištenja javnog prostora, i to kroz one aktivnosti za koje je određen prostor namijenjen. Mjere ove tehnike nastoje ojačati već postojeće aktivnosti ili uvesti nove, omogućujući time zakonitim korisnicima da se bolje upoznaju i budu u boljoj poziciji da razlikuju strance od ostalih zakonitih korisnika (Wallis i Ford, 1980). Pokazalo se da kada potičemo korisnike na legalnu upotrebu prostora, istovremeno obeshrabrujemo nelegitimne oblike ponašanja na javnim mjestima (npr. dilanje droge ili ulična prostitucija) (Atlas, 2013). S obzirom da javni prostori ne spadaju pod nadzor pojedinaca, podrška aktivnosti je osmišljena kako bi se osiguralo da se tim prostorima dobro upravlja i da ga se dobro koristi od strane zakonitih korisnika za legitimne aktivnosti (Reynald, 2011). Sa svojim naglaskom na javni prostor, primjenjiva je u mnogim okruženjima kao što su parkovi i igrališta, a sadrži i elemente teritorijalnosti, kontrole pristupa i nadzora (Cozens, Saville i Hillier, 2005).

Ipak, i ova mjera ima svoj nedostatak pa tako povećan broj pješaka na ulici može, primjerice, povećati vjerojatnost da se neprihvatljivo ponašanje na vrijeme uoči (neformalni nadzor), ali veći broj ljudi na ulici može isto tako potaknuti na činjenje nekih drugih kaznenih djela (na primjer, džeparenje).

Reynald (2011) naglašava da većeg broja empirijskih istraživanja i evaluacija ovog koncepta zasad nema.

3.2.6. Osnaživanje mete

Osnaživanje mete povećava napore koje počinitelj mora uložiti kod počinjenja kaznenog djela (Cozens, Saville i Hillier, 2005). Ova mjera slična je kontroli pristupa, ali dok se kontrola pristupa obično primjenjuje na različitim objektima (stambene zgrade, hoteli) ili većim mjestima kao što su ulice ili veće stambene zajednice, osnaživanje mete djeluje samo na jednom objektu pa se tako mjere osnaživanja mete najčešće implementiraju na točkama ulaska ili izlaska u objekt čime objekt postaje otporniji na nasilan ulazak. Tako se, primjerice, strategija smanjenja provala može odnositi na nadogradnju brava, stavljanje zasuna na vrata, korištenje dvostrukog stakla (čije razbijanje je teže i stvara veću buku) i slično.

Oснаživanje mete pokazalo se posebno učinkovito u smanjenju provala u stambene prostore (Mirrlees-Black i sur., 1998, prema Whattam, 2011) jer je za kućanstva čak i s jednostavnim mjerama sigurnosti (kao što je „*deadlock*“ zaključavanje) 10 puta manja vjerojatnost da će postati metama provale (Walker i sur., 2006, prema Whattam, 2011). I Tilley i Webb (1994, prema Reynald, 2011) izvještavaju da je osnaživanje mete na javnim stambenim zgradama u Engleskoj, u usporedbi s kontrolnom skupinom, pokazalo značajno smanjenje provala. Nadalje, međunarodna usporedba provala u SAD-u, Ujedinjenom Kraljevstvu i Nizozemskoj pokazala je da su kućanstva koja su imala mjere sigurnosti, uključujući i osnaživanje mete, imala manju stopu provala u svim trima zemljama (Tseloni i sur., 2004, prema Reynald, 2011).

Na samim počecima razvoja situacijske prevencije, mnogi su stručnjaci iskazivali strah da će pretjerano korištenje njenih mjera, osobito onih kojima se osnažuje meta (poput bodljikave žice, brava, elektronskih alarma, lokota, pasa čuvara) neizbježno stvoriti „društvo tvrđavu“ (eng. *fortress society*) u kojem će se ljudi prestravljeni kriminalitetom i nepovjerljivi prema okolini zatvoriti unutar svojih zidova (Davis, 1990, prema Clarke, 1997; Bottoms, 1990; Weiss, 1987, prema Whattam, 2011), a što je u suprotnosti s ciljevima CPTED-a koje postižemo drugim mjerama kao što su nadzor, teritorijalnost ili održavanje (Cozens, Saville i Hillier, 2005). Visoka razina osiguranja može kod nekih ljudi povećati osjećaj straha jer zaključuju da visoko osiguranje ukazuje na visok rizik (Halliwell, 2010, prema Whattam, 2011), ali iskustvo korištenja ovih mjera pokazalo je da je većina mjera toliko nenametljiva da je jedva primjetna, a mnoge od njih (poput javne rasvjete ili uniformiranih zaštitara) zapravo smanjuju strah od kriminaliteta (Clarke, 1997). Dodatni lokoti, kamere i alarmi trebali bi pružati dodatnu potporu u situacijama kada se za tim ukaže potreba, a samo najproblematičnije, odnosno najrizičnije situacije zahtijevaju prisutnost zaštitara ili policije.

Izvješća iz Velike Britanije (Budd, 1999, prema Cozens, Saville i Hillier, 2005) kazuju nam kako je 61% prijavljenih provala uključivalo nasilan ulazak kroz vrata ili prozore, a u 22% ulazak je zapravo bio nenasilan jer su vrata i prozori ostajali nezaključanima, što nam ukazuje na važnost ove vrste samozaštitnog ponašanja. Da je važnost prepoznata, govore nam rezultati The British Crime Survey-a (BCS) prema kojima je između 1992. i 2000. godine došlo do znatnog povećanja postotka kućanstva koja koriste različite sigurnosne uređaje. Postotak kućanstava s protuprovalnim alarmima tako je sa 13% narastao na 26%, s automatskim zaključavanjem vrata sa 61% na 75%, a s prozorima s posebnim lokotima sa 52% na 75% (Kershaw i sur., 2000, prema Whattam, 2011).

3.3. Prednosti CPTED pristupa

Posljednjih godina provedena su brojna istraživanja CPTED-a kojima su dokazane njegove brojne prednosti i koristi.

Tehnike CPTED-a omogućavaju normalno korištenje prostora, jednostavno se primjenjuju i ekonomična su po pitanju implementacije, pogotovo ako se primjenjuju u ranom stadiju planiranja i dizajniranja projekata (National Crime Prevention Council, 2003, prema Balgač, 2013). Istraživanja pokazuju da dobiti od CPTED-a znatno premašuju troškove njegove implementacije (Queensland Government, 2007) i upravo se ekonomska isplativost ističe kao najvažnija prednost njegovog korištenja. Prosječna cijena ugradnje sigurnosnih zahtjeva u fazi izgradnje procjenjuje se na oko 400 funti, a ako znamo da je prosječna šteta od provale procijenjena na 2 300 funti (Armitage i Everson, 2003, prema Cozens, Saville i Hillier, 2005), može se zaključiti kako je ulaganje u ovakve sigurnosne zahtjeve isplativa investicija.

Kao prednost CPTED može se navesti i njegova praktičnost i jednostavna primjena – CPTED se učinkovito primjenjuje u čitavom nizu različitih okruženja, od stambenih prostora, poslovnih centara, škola, sveučilišta, bolnica, javnog prijevoza, do stadiona i parkirališta (Cozens, 2011).

Osim toga, kao prednosti se ističu i: pružanje brze dobiti u kratkom vremenu nakon implementacije, kompatibilnost s ostalim tehnikama, smanjenje pritiska javnosti na kaznene mjere kontrole kriminaliteta, fokusiranost na određeno područje ili problem te usmjerenost na kriminal koji se ponavlja, čime se dodatno poboljšava isplativost ovog pristupa (Queensland Government, 2007, prema Hruškar, 2014).

Američko Nacionalno vijeće za prevenciju kriminaliteta³ kao pozitivne strane CPTED-a prepoznaje i sljedeće:

- stanovnici zajednice dobivaju mogućnost značajnog sudjelovanja u prevenciji kriminaliteta u zajednici
- smanjenja mogućnost viktimizacije i broj počinjenih kaznenih djela smanjuje strah od kriminaliteta, koji povećava osjećaj sigurnosti i kvalitetu života

³ <http://www.ncpc.org/training/training-topics/crime-prevention-through-environmental-design-cpted-/benefits-of-cpted>

- povećana je interakcija među stanovnicima i susjedska povezanost
- gradske vlasti također profitiraju od smanjenja kriminaliteta
- poboljšana je percepcija sigurnosti i života na javnim mjestima
- policija ima korist od povećane mogućnosti stvaranja partnerstva za prevenciju kriminaliteta s ostalim dionicima u zajednici
- osviještena je činjenica da je prevencija kriminaliteta odgovornost svih dionika zajednice
- vlasnici i voditelji poslova i obrta dobivaju sigurnije lokacije koje su poželjnije za kupce i zaposlenike.

Osim utjecaja CPTED-a na smanjenja kriminaliteta i straha od kriminaliteta, nerijetko se kao posljedica navodi i povećanje kohezije kod stanovnika zajednice u kojoj se njegove tehnike primjenjuju. Fizičke karakteristike susjedstva prepoznate su kao snažan prediktor socijalne kohezije (Foster i sur., 2010; Jacobs, 1961; Kweon i sur., 1998; Moffat, 1983; Skjaeveland i Garling, 1997, prema Abdullah i sur., 2013), pa povezanost socijalne kohezije i CPTED-a ima široku teorijsku podršku, ali mali je broj empirijskih istraživanja koja tu vezu i dokazuju. Abdullah i sur. (2013) proveli su zato istraživanje čiji su rezultati pokazali značajan pozitivan utjecaj CPTED-a na povećanje kohezije, osobito kod starijih ispitanika.

3.4. Ograničenja CPTED pristupa

Unatoč mnogobrojnim dokazanim prednostima predstavljenima prethodno, CPTED pristup, kao i sve strategije prevencije, ima svoje nedostatke, odnosno ograničenja.

CPTED je, kao i drugi slični koncepti koji koriste elemente situacijske prevencije, usmjeren na smanjivanju prilika za počinjenje kaznenog djela koje su vrlo specifične i često ovise o svakodnevnim događanjima i kretanjima. Kao problem se stoga prepoznaje to da se s razvojem društva javljaju „sve veće teškoće s kontrolom prilika jer neki proizvodi suvremenog svijeta kao što su društvene i tehnološke promjene pružaju veće mogućnosti za razvoj kriminaliteta“ (Urbis project, 2011; Gok, 2011, prema Hruškar, 2014,10).

Mnogi autori koji su se detaljnije bavili ovim pristupom naglašavaju da je za provedbu strategija koje se odnose na mijenjanje okoliša, poput obranjivog prostora ili CPTED-a, potrebna suradnja stanovnika, vlasnika i onih koji zajednicom upravljaju jer

korištenje tehnika CPTED-a ne znači samo po sebi smanjenje stope kriminaliteta. Da bi okoliš na takav način dizajniran bio uistinu učinkovit, potrebno je „stapanje dizajnerskih i društvenih, odnosno ljudskih čimbenika“ (Krehnke, 2009, prema Balgač, 2013a,97). To se odnosi na to da se u implementaciju moraju uključiti različiti dionici (predstavnici vlasti, susjedstva i poslovnih objekata) koji taj prostor koriste. I Schneider (2001, prema Cozens, Saville i Hillier, 2005, prema Borovec, Balgač i Karlović, 2011) je studijama slučaja vezanima za CPTED pristup dokazao kako je ovaj pristup najuspješniji kada su stanovnici svjesni i educirani o strategijama dizajna koje se implementiraju i kada aktivno i svjesno sudjeluju u strategiji.

Osim toga, potrebna su i određena financijska sredstva za ugradnju različitih sigurnosnih mjera ili poboljšanje tehnologije i komunikacijskih mrežnih sustava koji olakšavaju nadzor i izvještavanje o potencijalnim incidentima. Upravo zbog nedostatka resursa za potrebne operativne i fizičke promjene ili manjka suradnje između svih dionika, strategije koje koriste obranjiv prostor ili CPTED pristup često nisu uspješno implementirane, osobito u stambenim područjima gradova s niskim prihodima (Atlas, 1991).

Jasno je koliko je teško postići kvalitetnu suradnju svih osoba u zajednici, od donositelja odluka do samih stanovnika, i koliko je teško doći do potrebnog konsenzusa, a Petković (2009) upozorava i na otpore ostalih dionika poput arhitekata jer neki sigurnosni zahtjevi utječu na krajnji izgled objekta, zatim izvođača jer sigurnosni zahtjevi mogu otežati i ponekad produžiti vrijeme potrebno za izgradnju, kao i investitora jer sve navedeno dovodi do povećanja cijene izgradnje. Primjenu preventivskih modela u izgradnji objekata otežava i nezainteresiranost osiguravajućih društava jer smanjenje rizika od počinjenja kaznenih djela dovodi do pada cijena premija osiguranja. Slična je situacija i sa zaštitarskim tvrtkama koje u implementaciji sigurnosnih zahtjeva u različite objekte prepoznaju smanjenu potrebu za drugim vrstama fizičke i tehničke zaštite.

Ipak, kao glavna kritika svim konceptima prevencije kriminaliteta putem oblikovanja okoline često se navodi premještanje kriminaliteta (Geason i Willson, 1988; Clarke, 1997; Clarke, 2005; Cozens, Saville i Hillier, 2005; Borovec, Balgač, Karlović, 2011; Kruger i sur., 2011; Atlas, 2013), koje Clarke (1997,28) naziva „Ahilovom petom situacijske prevencije“. Manipuliranje situacijom, upozoravaju Hakim i Rengert (1981, prema Cozens, Saville i Hillier, 2005) može dovesti do toga da počinitelj prebaci svoju pozornost na neki drugi cilj, promijeni mjesto počinjenja kaznenog djela, počini ga u nekom drugom (bolje

odgovarajućem) vremenu, promijeni taktiku, odnosno način izvršenja ili čak počini drugu vrstu kaznenog djela. Reppeto (1976, prema Clarke, 1997) tako utvrđuje pet oblika premještanja: premještanje mete (1), premještanje lokacije (2), vremensko premještanje (3), taktičko premještanje (4) i funkcionalno premještanje (5). Zabilježeni su brojni primjeri premještanja, osobito u ranijoj literaturi (Gabor, 1990, prema Clarke, 1997) pa je tako, primjerice, nakon provedbe programa ulične rasvjete u Newarku (Tyrpak, 1975) došlo do povećanja stope kriminaliteta u onim dijelovima grada koji nisu bili obuhvaćeni programom, a u Velikoj Britaniji smanjenje broja provala u susjedstvima koja su započeli s korištenjem mjera osnaživanja mete pratilo je povećanje stope imovinskih kaznenih djela u susjednim područjima (Allatt, 1984, prema Clarke, 1997). Barr i Pease (1990, prema Clarke, 2005) upozoravaju da premještanje nije uvijek moguće otkriti, osobito kada se odnosi na različite vrste kriminaliteta od onog koji je prvotno planiran. Osim toga, postoji mogućnost da se kriminalitet premjesti na područje koje nismo obuhvatili promatranjem ili se toliko rasprši da ga ne možemo uočiti. S druge strane, nekritičko prihvaćanje premještanja kao sigurne posljedice dizajna okoline može dovesti do toga da kriminalitet koji bi se ionako dogodio na nekom području pogrešno pripišemo premještanju. Ove metodološke poteškoće mjerenja premještanja mogu se izbjeći širim istraživačkim nacrtom koji obuhvaća veće područje promatranja i više vrsta kriminaliteta. Neki autori (O'Malley, 1994; White i Sutton, 1995, prema Clarke, 1997) smatraju da premještanje može biti i etički problem ako ide u smjeru od bogatih, koji si mogu priuštiti potrebne preventivne mjere, prema onima siromašnijima, koji nisu u mogućnosti zaštititi se. S druge strane, susjedstvo s većim prihodima u blizini onog s manjim ipak je veći magnet za počinitelje zbog veće eventualne dobiti, osobito ako nema implementirane mjere prevencije.

Ipak, s vremenom objavljen je velik broj studija slučaja koje pokazuju značajno smanjenje kriminaliteta kao rezultat promjena u okolini i kojima je utvrđeno da do premještanja kriminaliteta (kao posljedice dizajna okoline) dolazi u manjoj mjeri nego što se to prvotno tvrdilo (Clarke, 1982, prema Borovec, Balgač i Karlović, 2011; Atlas, 2013). Nakon analize 55 istraživanja, Hesseling (1994, prema Clarke, 2005) je utvrdio da u 22 slučaja nije bilo nikakvih dokaza o premještanju, dok su u preostala 33 slučaja pronađeni neki dokazi, ali u niti jednom slučaju premješteni kriminalitet nije bio jednak preveniranom. I nešto novija meta analiza preventivnih programa koju je proveo U.S. Department of Justice (Guerette i Bowers, 2009, prema Atlas, 2013) pokazala je da se kod polovice CPTED

programa kriminalitet smanjio bez premještanja kriminalnih aktivnosti na drugo područje, a kada je do premještanja i došlo, bilo je to u neznatnoj mjeri.

Ne samo da se dokazalo da do premještanja dolazi u manjoj mjeri nego što se prvotno mislilo, nego postoje dokazi kako preventivni programi imaju širu redukciju kriminaliteta, i izvan prostora na kojem su direktno primijenjene preventivne mjere (Clarke i Weisurd, 1994, Clarke, 2006, prema Borovec, Balgač i Karlović, 2006). Iako različiti autori ovaj fenomen nazivaju različitim imenima, mnoga istraživanja potvrdila su njegovo postojanje (Miethe, 1991; Sherman, 1990; Scherdin, 1986; Poyner i Webb, 1988, prema Clarke, 1997). Clarke i Weisburd (1994, 169 prema Clarke, 1997) za ovaj fenomen predlažu termin „širenje benefita“ (eng. *diffusion of benefits*) koji definiraju kao „širenje pozitivnog utjecaja (preventivne) intervencije i izvan prostora u kojem je mjera primijenjena“, jer potencijalni počinitelji često znaju da su uvedene nove preventivne mjere, ali ne mogu biti sigurni koliki je njihov stvarni opseg.

Clarke (2005) navodi čitav niz slučajeva u kojima je došlo do širenja benefita:

- program smanjenja provala u Kirkholtu, na sjeveru Engleske uključivao je primjenu mjere osnaživanja mete u kućama u koje je nedavno provaljeno, ali učinak ove preventivne mjere bio je znatno širi - proširio se i na ostala kućanstva koja nisu primijenila ovu preventivnu mjeru pa se stopa provala drastično smanjila na području cijelog grada (Pease, 1991)
- nakon uvođenja poboljšanog sustava javne rasvjete u stambenom naselju u Dudleyu, zabilježeno je smanjenje kriminaliteta na tom području, ali i na okolnome području koje rasvjetu nije mijenjalo (Painter i Farrington, 1997)
- kada su na semafore u Strathclydeu postavljene kamere koje snimaju nedozvoljene prelaske, broj prelazaka preko crvenog smanjio se ne samo na tim lokacijama, nego i na okolnim semaforima (Scottish Office Central Research Unit, 1995)
- videonadzor na parkiralištima Sveučilišta Surrey rezultirao je jednakim smanjenjem kriminaliteta na parkiralištima koja nisu bila pod videonadzorom, kao i na onima koja su bila uključena u program (Poyner, 1991)
- elektroničko obilježavanje knjiga u knjižnici Sveučilišta Wisconsin smanjilo je broj ukradenih knjiga, ali i videokazeta i ostalih materijala koji nisu ni na koji način bili označeni (Scherdin, 1986)

- sustav praćenja vozila uveden u šest velikih američkih gradova smanjio je stopu krađa automobila u cijelome gradu, ne samo onih čiji su vlasnici kupili uređaje za praćenje (Ayres i Levitt, 1998)
- široka primjena protuprovalnih alarma u imućnom susjedstvu blizu Philadelphije rezultirala je smanjenom stopom provala u cijeloj zajednici (Hakim i sur., 1995).

Osim već objašnjenog premještanja kriminaliteta i povlačenja stanovnika unutar svojih zidova zbog pretjeranog korištenja sigurnosnih mjera, Cozens, Saville i Hillier (2005,342) kao nedostatke CPTED-a navode i:

- neracionalne počinitelje
- negativnu socijalno-ekonomsku i demografsku dinamiku koja može smanjiti njegovu učinkovitost
- ekološki prag, odnosno točku prevrtanja (eng. *tipping point*) koja također smanjuje učinkovitost CPTED-a

Neracionalnim počiniteljima smatraju se počinitelji pod utjecajem alkohola, opojnih droga ili snažnih emocija i njih je teško odvratiti ovim pristupom, ali za njih je također karakteristično i to da slabije reagiraju i na ostale strategije prevencije (Cozens, Saville i Hillier, 2005).

Negativna socijalno-ekonomska i demografska dinamika može smanjiti učinkovitost CPTED-a, ali i poboljšati njegovu učinkovitost ako je pozitivna i upravo je prepoznavanje ove činjenice bilo jedan od glavnih pokretača stvaranja druge generacije CPTED-a u kasnim devedesetima (Saville i Cleveland, 1997, prema Cozens, Saville i Hillier, 2005). Merry (1981, prema Reynald, 2011) je svojim antropološkim istraživanjem, odnosno promatranjem malog američkog grada tijekom 18 mjeseci, ispitala kako stanovnici reagiraju na koncept obranjivog prostora i utvrdila da iako su neki prostori dizajnirani tako da budu fizički obranjivi, stanovnici ih ne moraju nužno takvima i doživjeti, što je osobito čest slučaj ako su socijalni uvjeti u zajednici narušeni. Zaključuje da različiti kulturni i društveni čimbenici mogu utjecati na (ne)sklonost stanovnika da aktivno participiraju u zajednici pa tako, recimo, loši socijalni uvjeti mogu kod pojedinca potaknuti strah, smanjiti sklonost da intervenira, učiniti da se povuče unutar svojih zidova. Reynald (2009, 2010c, 2011a, prema Reynald, 2011) je također utvrdila da i kada stanovnici imaju na raspolaganju fizičke mogućnosti za stvaranje prirodnog nadzora i zaštitu svog stambenog prostora, to ne znači da će ih i iskoristiti.

Sve ovo jasno potvrđuje nedostatak CPTED-a koji se odnosi na negativnu socio-ekonomsku i demografsku dinamiku. Postavlja se pitanje kojim strategijama potaknuti korištenje sigurnosnih tehnika kada za to postoje svi fizički preduvjeti. Daljnji razvoj druge generacije CPTED-a mogao biti imati važnu ulogu u objašnjavanju i rješavanju ovog problema jer druga generacija CPTED-a, tzv. „socijalni CPTED“ ima potrebne strategije za poticanje stanovnika da preuzmu odgovornost i aktivno participiraju u zajednici.

Atlas (1991) ide i korak dalje u razmatranju utjecaja loših socijalnih uvjeta na mogućnosti CPTED-a pa napominje da nisu samo projektanti, dizajneri ili policijski službenici ti koji uspješno koriste principe obranjivog prostora već ga mogu koristiti i, primjerice, dileri. Iskorištavajući socijalnu neorganizaciju heterogene nekriminalne skupine stanovnika, homogene kriminalne skupine lako mogu preuzeti kontrolu nad okolnim prostorom. Oni koriste različite tehnike CPTED-a kako bi stvorili siguran prostor unutar kojeg mogu neometano obavljati svoje kriminalne aktivnosti – oblikuju okoliš na način da otežaju ulaske policije ili spriječe krađe droge, pravovremeno uoče nepoželjne prolaznike ili policiju i slično.

Pojmovi ekološki prag ili točka prevrtanja odnose se na razmatranje da zajednice, kao i svaki prirodni ekosustav, imaju ograničene kapacitete za određene aktivnosti i funkcioniranje. Propadanje okoliša u određenom susjedstvu može dovesti do točke prevrtanja i rezultirati u odljevu stanovništva, društvenog kapitala i ekonomskih resursa i time pokrenuti začarani krug propadanja, a pod takvim uvjetima sve strategije prevencije imaju slabiju učinkovitost (Cozens, Saville i Hillier, 2005).

Opisani koncept kapaciteta zajednice i točke prevrtanja jedan je od četiri principa druge generacije CPTED-a (Saville i Cleveland, 2003a, 2003b, prema Cozens, Saville i Hillier, 2005) pa tako

- socijalna kohezija (eng. *social cohesion*)
- povezanost (eng. *connectivity*)
- kultura zajednice (eng. *community culture*)
- prag kapaciteta zajednice (eng. *threshold capacity*) čine tzv. 4C model koji je srž druge generacije CPTED-a (Atlas, 2013).

Zaključno, jasno je da mnoge od opisanih nedostataka i ograničenja CPTED-a uspješno nadilazi njega druga generacija, i nastala kao posljedica kritika upućenih prvoj.

3.4.1. Smjernice za unaprjeđenje pristupa i njegovu uspješnu implementaciju

Teškoće implementacije CPTED-a obično se odnose na prihvaćanje odgovornosti šire zajednice za sudjelovanje u preventivnim aktivnostima, a poteže se često i pitanje troškova te koordinacije svih dionika pa su mnoge rasprave usmjerene upravo na otkrivanje načina postizanja potrebne suradnje između agencija lokalne samouprave (Gladstone, 1980; Hope, 1985; Ekblom, 1987a, prema Clarke, 1997). Postizanje dobrih rezultata moguće je samo uz suradnju arhitekata, urbanista, krajobraznih arhitekata, financijera, i ostalih. Projektiranje i izgradnja dijela grada, zgrade ili ulice samo je početak. Nakon toga potrebno je njime i upravljati kako bi se osigurali učinkoviti rezultati, što zahtijeva koordinaciju različitih agencija iz zajednice i privatnih grupa.

Koordinacija svih dionika još je i teža, smatraju neki autori (Blagg i sur., 1988; Sampson i sur., 1988; Liddle i Gelsthorpe, 1994; Gilling, 1996; Hughes, 1996; Sutton, 1996, Walters, 1996, prema Clarke, 1997) kada se pokušava istovremeno implementirati veći broj mjera različitih pristupa prevenciji, poput situacijske prevencije i socijalne prevencije ili prevencije u zajednici.

Iskustva su pokazala da je CPTED najučinkovitiji kada su oni koji su pogođeni problemom (u našem slučaju povećanom stopom kriminaliteta) i sami uključeni u njegovo rješavanje i preuzimaju odgovornost za odabrano rješenje. To nam govori da je procjena potreba prvi korak za uspješnu implementaciju CPTED-a. Provoditelji mjera moraju odrediti s kojim se problemima u zajednici stanovnici žele suočavati i, nakon procjene stanja tih problema, generirati strategije kojima će se problem riješiti. Uputno bi bilo u proces rješavanja stanovnike uključiti što ranije, već kod sakupljanja podataka o zajednici jer stanovnici zajednice su ti koji su najbolje svjesni problema u područjima koja svakodnevno koriste (Zahm, 2007; Kruger i sur., 2011). Koliko je ovaj dio implementacije važan govori nam to da, i općenito govoreći, rezultati lokalnih preventivnih aktivnosti presudno ovise o spremnosti svakog pojedinca da se identificira s ciljevima prevencije kriminaliteta i da u njoj sudjeluje. Osim objektivnog porasta sigurnosti, to dovodi i do boljeg osjećaja sigurnosti, a to nam je važno jer oboje doprinosi većoj kvaliteti života (Singer, Kovčo Vukadin, Cajner Mraović, 2002, prema Cajner Mraović, 2009b).

Crowe i Zahm (1994) kao najveću prepreku široj primjeni CPTED vide neznanje, odnosno nedovoljno poznavanje i razumijevanje ovog koncepta. Ponekad stručnjaci koriste ograničen broj tehnika, kao što su zatvaranja cesta ili preusmjerenja prometa, ne uzimajući u obzir kontekst, odnosno lokalne probleme i potrebe. Takve intervencije neizbježno se pokažu promašenima, čime se stvara loša slika o CPTED-u kao neučinkovitom. Drugi pak ne vjeruju u ozbiljnost ovog pristupa i smatraju ga samo prolaznim trendom, ne znajući da je CPTED samodokazani koncept koji se uspješno koristi već dugi niz godina i da su mnoga istraživanja proteklih 30 godina potvrdila njegovu učinkovitost.

Stoga, kao način za postizanje bolje prihvaćenosti i šire primjene CPTED prepoznaje se sustavno provođenje različitih vrsta edukacija i treninga. CPTED mora pronaći svoje mjesto u nastavnom planu i programu stručnih i akademskih programa obuke vezanih za projektiranje. Isto tako, i državni i lokalni donositelji odluka, odnosno zakonodavci trebali bi se bolje upoznati s CPTED-om kako bi donosili i podupirali odluke koje su u skladu s njegovim principima. Nadalje, postojeće građevinske propise trebalo bi upotpuniti s CPTED principima, a kao dobrodošla pomoć, osobito za primjenu CPTED-a u svakodnevnom životu, navode se i priručnici sa smjernicama koji na i laicima razumljiv način objašnjavaju načela i primjenu CPTED-a. U jednom od idućih poglavlja opisani su projekti organizirani od strane američkog Nacionalnog vijeća za prevenciju kriminaliteta koji predstavljaju način uspješne implementacije CPTED-a i kao takvi primjeri su dobre prakse. U navedenim slučajevima Vijeće je financiralo i pružalo tehničku podršku tijekom trajanja cijelog proces, međutim, jasno je kako takvi projekti zahtijevaju ogromne vremenske, financijske i ljudske resurse, koje često nije moguće osigurati. Kao zamjena su, stoga, prepoznati različiti priručnici koji detaljno objašnjavaju koncept CPTED-a i nude konkretne smjernice za primjenu njegovih tehnika.

Slično tome, i Sampson, Eck i Dunham (2010, prema Reynald, 2011) objašnjavaju da će stanovnici prije preuzeti odgovornost i aktivno participirati u zajednici kada imaju nečiju podršku za to. Iz tog razloga inicijative koje educiraju stanovnike o strategijama koje mogu sami kreirati, kao i njihovoj aktivnoj ulozi u prevenciji kriminaliteta, mogu u velikoj mjeri pridonijeti razvoju ovog područja.

U Virginia Beachu, gradu u saveznoj američkoj državi Virginiji, djeluje Odbor za CPTED koje je upravo ovu ideju prepoznao kao način za uspješniju primjenu CPTED tehnika u svakodnevnom životu. Oni, naime, 2000. godine izdaju *Crime Prevention Through*

*Environmental – General Guidelines For Designing Safer Communities*⁴, vodič projektantima i dizajnerima za izgradnju „kvalitetnog fizičkog okruženja“ koje smanjuje prilike za počinjenje kriminaliteta (City of Virginia Beach CPTED Committee, 2000). U njemu su opisana CPTED načela i predstavljene konkretne smjernice za implementaciju ovih tehnika u stambene prostore, poslovne, industrijske zone, parkirališta, javnu rasvjetu i ostalo.

I singapursko Nacionalno vijeće za prevenciju kriminaliteta, koje, između ostalog, aktivno radi na podizanju razine svijesti javnosti o kriminalitetu i poticanju samozaštitnih ponašanja u prevenciji kriminaliteta, izdaje opsežnu publikaciju *Crime Prevention Through Environmental Design Guidebook*⁵, vodič kroz CPTED tehnike koristan za, kako navode, arhitekte, zaštitarske tvrtke, ali i vlasnike kuća koji žele uključiti odgovarajuće preventivne i sigurnosne mjere u projektiranje i izgradnju različitih građevinskih i infrastrukturnih projekata (National Crime Prevention, 2003).

Isto tako, vlada savezne australske države Victorije, odnosno tamošnje Ministarstvo održivog razvoja i zaštite okoliša izdalo je publikaciju *Safer Design Guidelines for Victoria*⁶, koja nam također govori o prepoznatoj važnosti izgrađenog okoliša za smanjenje kriminaliteta i straha od kriminaliteta, a u publikaciji je naglašeno i kako dobro ulaganje u oblikovanje i izgled okoliša donosi brojne društvene i socijalne koristi za zajednicu (Department of Sustainability and Environment, 2005). Još je jedna savezna australska država, Queensland, slijedila ovaj primjer. Njena vlada izdala je vodič s konkretnim smjernicama za implementaciju CPTED tehnika (*Crime Prevention through Environmental Design - Guidelines for Queensland*)⁷. Pisano i na laicima razumljiv način, ovime se informira i potiče zajednicu na sudjelovanje u oblikovanju i održavanju sigurnog okruženja, ali služi i kao vodič mjesnim odborima u procesu implementacije CPTED tehnika u planiranje i projektiranje novoizgrađenih objekata u Queenslandu (Queensland Government, 2007). U Australiji je CPTED uvršten u zakone svih saveznih država (Fisher i Piracha, 2012) pa ne čudi zainteresiranost njihovih vlada za ovim načinom informiranja javnosti o što uspješnijoj njegovoj implementaciji.

⁴ <https://www.vbgov.com/government/departments/planning/areaplans/Documents/Citywide/Cpted.pdf>

⁵ <http://www.ncpc.org.sg/images/media/CPTED.pdf>

⁶ http://www.dtpli.vic.gov.au/__data/assets/pdf_file/0004/231619/Safer_Design_Guidelines.pdf

⁷ <https://www.police.qld.gov.au/programs/cscsp/safetyPublic/Documents/CPTEDPartA.pdf>

Policijska uprava Oakland također svojim građanima preporuča korištenje CPTED pristupa i u svome priručniku *CPTED Security Handbook*⁸ prilaže upitnike u kojima je jednostavnim rječnikom predstavljen cijeli niz CPTED tehnika (podijeljenih prema komponentama teritorijalnosti, nadzora, održavanja i kontrole pristupa), a na korisnicima je da, označavanjem imaju li opisano na svom stambenom ili poslovnom objektu, procijene koliko su zaštićeni. Ponuđene su i smjernice za pravilnu implementaciju onih tehnika za koje je procijenjeno da najbolje odgovaraju u njihovom slučaju (Oakland Police Department, 2011).

Zaključno, nakon niza provedenih CPTED projekata, smjernice američkog Nacionalnog vijeća za prevenciju kriminaliteta za uspješnu implementaciju CPTED-a su sljedeće (National Crime Prevention Council, 2009):

- uključiti što više dionika zajednice (stanovnike, poduzetnike, političare) jer svatko može nečime doprinijeti pa će tako gradske osigurati financijska sredstva, skupine susjeda angažirat će se kao volonteri, javne ustanove ustupit će prostor i slično
- potražiti *win-win* rješenja za detektirane probleme i jasno artikulirati sve prednosti koje uključeni mogu ostvariti ako se strategija primjeni pa se tako može, primjerice, navesti kako će policija imati manje zahtjeva za intervencijama, poduzetnici će profitirati od potrošača koji više ne strahuju od odlazaka u pojedine dijelove grada, a mladi će imati mogućnost kvalitetnije provoditi svoje slobodno vrijeme
- biti otvoren za kreativna i drugačija rješenja i misliti izvan okvira, osobito po pitanju pronalaska financijskih sredstva
- istražiti ostale primjere uspješne prakse i ispitati mogu li se već dokazane strategije primijeniti na problemima u konkretnoj zajednici
- usmjeriti se na potencijale zajednice, a ne samo nedostatke, odnosno koristiti u zajednici već postojeće resurse kao što su parkovi, škole, ustanove visokog obrazovanja, volonterske organizacije i slično, a sve s ciljem što uspješnije implementacije CPTED pristupa.

⁸ <http://www.rockridgencpc.com/documents/fliers/CPTED%20Security%20Handbook-rev%20simlin.pdf>

Osim teškoća implementacije, Ekblom (2010, prema Balgač, 2013a,101) kao prepreke široj primjeni CPTED-a vidi i neke njegove nedostatke pa nudi smjernice za unaprjeđenje CPTED-a kako bi (p)ostao praktičan, ali i utemeljen na dokazima. Prema njemu, CPTED bi u budućnosti trebao:

- „razviti jasnu socijalnu dimenziju
- biti utemeljen na dokazima i teoriji
- postati prilagodljiviji i fleksibilniji
- postati osjetljiv na kontekst
- postati profesionalniji u vezi sa stručnosti, osiguranjem kvalitete i etičnosti
- razviti dobar model procesa u odnosu na pronalaženje, preciziranje, transferiranje i primjenu iskustava i znanja
- postati više orijentiran na budućnost – u odnosu na promjene i u društvenom i u fizičkom svijetu te najbolje korištenje prednosti tehnologije
- razviti jedinstveniji jezik i koncepte koji su usklađeni s ostalom literaturom.“

Iz svega navedenog vidljivo je kako uspješna implementacija CPTED-a postavlja pred stručnjake visoke zahtjeve, osobito u pogledu stvaranja kvalitetne i dobro koordinirane suradnje različitih dionika koji i sami uključenjem u proces postaju nositeljima promjena u svojoj zajednici. Upravo ovaj dio implementacije CPTED-a ključan je za njegovu učinkovitost, ali i održivost nakon što se željeni ciljevi postignu.

3.5. CPTED pristup i strah od kriminaliteta

Kriminalitet kao sociopatološka pojava te strah od kriminaliteta, koji se javlja kao njegova posljedica, značajan su problem u svakom suvremenom društvu jer utječu na kvalitetu života građana (Borovec, Balgač i Karlović, 2011). Kriminalitet i strah od kriminaliteta velika su boljka suvremenih post-industrijskih društava gdje kaznenopravni sustav često nema odgovarajuća rješenja za njihovo postojanje (Cozens, Saville i Hillier, 2005). Istraživanja u razdoblju od 1996. do 2000. godine pokazuju spor, ali stalan porast osjećaja nesigurnosti u svim državama članicama EU i stoga bi se prevencijom kriminaliteta trebalo rješavati i pitanje straha od kriminaliteta, jer pokazalo se da takav strah često može biti štetan poput samog kriminaliteta (Irving, 2002, prema Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, 2005).

Postoje određene teškoće jasnog definiranja i mjerenja straha od kriminaliteta, što otežava rad stručnjaka na polju prevencije kriminaliteta jer teško je prevenirati nešto što spada u domenu subjektivne percepcije (Doležal, 2009), ali koncept je dobro poznat u stručnoj literaturi i vrlo dobro istražen od strane stručnjaka i svi se slažu da ovaj fenomen predstavlja velik društveni problem.

Strah od kriminaliteta često se definira kao „emocionalna reakcija, osjećaj straha i tjeskobe koji prisiljava pojedinca da vjeruje kako je u opasnosti da postane žrtva kriminaliteta“ (Lee, 2001; Pain, 2000; Farrall, Gray, i Jackson, 2007, prema Abdullah i sur., 2012,593) ili kao „doživljaj pojedinca ili skupine koji predstavlja vjerovanja, percepciju ili emocije u odnosu prema kriminalitetu ili javnom redu, a koji ima negativan učinak na njihove osjećaje, razmišljanja ili ponašanja i kvalitetu njihova življenja“ (Glasnović Gjoni, 2006,171). Strah od kriminaliteta na individualnoj razini ima štetan utjecaj na psihološko stanje pojedinca (Stafford, Chandola i Marmot, 2007, prema Đurić i Popović-Ćitić, 2012), ugrožava osobne slobode kroz ograničavanje slobodnog kretanja susjedstvom i doprinosi osjećaju nezadovoljstva susjedstvom, zajednicom i cjelokupnim životom (Jackson i Stafford, 2009, prema Đurić i Popović-Ćitić, 2012). Na razini zajednice, strah od kriminaliteta narušava socijalnu koheziju, smanjuje sudjelovanje u susjedskim aktivnostima i slabi socijalne veze unutar zajednice (Markowitz i sur., 2001, prema Đurić i Popović-Ćitić, 2012). S druge strane, kao primjer pozitivne posljedice straha od kriminaliteta prepoznaje se podizanje razine samozaštitnih ponašanja građana radi smanjenja rizika od viktimizacije (Johnson, 2005, prema Šakić, 2010; Glasnović Gjoni, 2006).

Kod proučavanja straha od kriminaliteta potrebno je biti svjestan postojanja diskrepancije između stupnja straha i stvarne utemeljenosti toga straha koju saznajemo iz službenih izvora podataka o kriminalitetu (Glasnović Gjoni, 2006), a neki autori čak smatraju strah od kriminaliteta većim problemom od stvarnog kriminaliteta jer je u većoj mjeri zastupljen u društvu (Warr, 2000, prema Šakić, 2010). Warr (2000, prema Doležal, 2009) naglašava kako strah od kriminaliteta nije samo percepcija okruženja, već reakcija na promatrano okruženje. Strah od kriminaliteta može se pojaviti kao odgovor na neposrednu opasnost, ali kako su ljudi sposobni predviđati buduće događaje putem različitih simbola, strah od kriminaliteta može se pojaviti već i kod samog iščekivanja moguće prijetnje ili kao reakcija na događaje iz okružja, kao što su razbijena javna rasvjeta ili grafiti po zidovima (Doležal, 2009). Stoga građani, kada ih se pita o sigurnosti u njihovom susjedstvu, ne

razmišljaju, dakle, samo o kriminalitetu kao takvom u užem smislu, nego postoji „pet različitih komponenti:

1. stvarni rizik postajanja žrtvom uznemiravanja, agresije ili drugih činova nasilja
2. antisocijalna ponašanja kojima se krše tradicionalna pravila civiliziranog ponašanja (pljuvanje, uriniranje na javnom mjestu)
3. neodržavanje prostora poput održavanja parkova i javnih prostora, čistoća, prisutnost policije na ulici, održavanje javnih objekata
4. osjećaj nesigurnosti naspram stvarne ugroženosti koji se povezuje s prljavštinom, nedostatkom jednostavnih ruta, nedovoljnom uličnom rasvjetom, te
5. strah i ostali faktori povezani s njime pri čemu se strah smatra subjektivnim osjećajem i ne mora se nužno povezivati sa stvarnim rizikom“ (AGIS, 2006, prema Hruškar, 2014,3).

Osim čimbenika poput spola, dobi, socio-ekonomskog statusa, prethodne viktimizacije, razine obrazovanja, izloženosti određenim sadržajima u medijima i mnogih drugih, i čimbenici se okoline u suvremenim istraživanjima dovode u vezu sa strahom od kriminaliteta. Nesigurnost u gradu, osim o ekonomskim ili socijalnim čimbenicima, ovisi i o načinu na koji je grad planiran, dizajniran i izgrađen, načinu na koji se ljudi identificiraju s okolišem u kojem žive i načinu na koji grad izgleda. Izgled i organizacija urbanih prostora utječu na razinu sigurnosti odnosno mogu doprinijeti da grad izgleda sigurno, ali i obrnuto (European Forum for Urban Security, 2012; Unites Nations Office on Drugs and Crime, 2010, prema Hruškar, 2014).

Postoje dvije kategorije teorija kojima se objašnjava strah od kriminaliteta (Travis, Cortney i Noelle, 2008, prema Doležal, 2009). Prva kategorija odnosi se na teorije koje se usredotočuju na čimbenike koji djeluju podupiruće na razvijanje straha (kao što su povećana izloženost kriminalnim djelima, neuredan i nesiguran okoliš), dok se druga kategorija odnosi na teorije koje proučavaju čimbenike koji sprječavaju ili smanjuju mogućnost pojave straha (kao što su socijalna povezanost, kohezija susjedstva, povezanost unutar lokalne zajednice). Iz ovih kategorija proizlaze četiri modela koja objašnjavaju koncept straha od kriminaliteta. To su model socijalne kontrole, ekološki model, model ranjivosti te model viktimiziranosti, a zbog povezanosti s CPTED pristupom u nastavku su ukratko opisani model socijalne kontrole i ekološki model straha od kriminaliteta.

Prvi model, model socijalne kontrole koji se temelji na radovima Shawa i McKaya (1942, prema Travis, Courtney i Noelle, 2008, prema Doležal, 2009) smatra se najširim modelom i pretpostavlja kako je nedostatak socijalne kontrole veći izvor straha od objektivnog rizika od viktimizacije, odnosno da su, osim socijalnih, čak i sami fizički znakovi propadanja (loše fasade, zapuštenost parkova i pločnika, razbacano smeće na ulici, prazne i uništene kuće) koji su prisutni u susjedstvu dokaz odsutnosti neformalne socijalne kontrole. Kada se u nekom susjedstvu jave znakovi socijalnog i fizičkog nereda, mehanizmi neformalne kontrole nestaju i osjećaj nesigurnosti raste (Getoš i Giebel, 2012). I mnogi drugi autori tvrde da stanovnici u čijem se okruženju nalaze ovakvi znakovi odsustva neformalne socijalne kontrole imaju veću vjerojatnost ispoljavanja više razine straha od kriminaliteta (Skogan i Maksfield, 1981, prema Doležal, 2009).

I drugi model, ekološki model straha od kriminaliteta objašnjava kako je strah od kriminaliteta povezan s mjestom boravka, a utjecaj okoline na strah od kriminaliteta empirijski su istraživali mnogi autori. Tako se pokazalo da osobe koje žive u urbanim područjima iskazuju veći strah od ljudi koji žive u ruralnim sredinama (Box i sur., 1988, prema Šakić, 2010; Scott, 2003, prema Doležal, 2009) te kako osobe koje žive u centru grada iskazuju veći strah od osoba koje žive u perifernim dijelovima grada (Baumer, 1985, prema Doležal, 2009). Grabosky (1995, prema Glasnović Gjoni, 2006) također naglašava da različiti fizički i socijalni aspekti susjedstva pokazuju povezanost sa strahom od kriminaliteta. Nedostatak socijalne kohezije značajan je čimbenik straha od kriminaliteta, a prisutnost susjeda s kojima smo dobro povezani može pomoći u smanjenju tog straha. Taylor i sur. (1984, prema Gjoni, 2006, prema Šakić, 2010) smatraju da fizički izgled okoliša utječe na povećanje straha od kriminaliteta putem okruženosti stvarnim ili simboličnim prijetnjama poput bučnih susjeda, glasne zabave, napuštenih kuća, olupina od automobila na ulici, smeća na ulicama i slično, odnosno kršenja standarda zajednice i općeprihvaćenih normi i vrijednosti. Fizički izgled okoliša, dakle, utječe na smanjenje straha od kriminaliteta direktno i indirektno – kroz osjećaj odgovornosti za i osjećaj identificiranja sa susjedstvom (Taylor i sur, 1984, prema Doležal, 2009).

Upravo u svemu gore navedenom prepoznaje se značaj CPTED pristupa na smanjenje straha od kriminaliteta kod građana, a posljedično i na povećanje kvalitete njihova života. Osnovna načela CPTED pristupa su osnaživanje mete (što znači kontrolu pristupa susjedstvima i zgradama) i poboljšanje nadzora nad određenim područjima kako bi se smanjile mogućnosti pojave kriminaliteta, kao i povećanje osjećaja sigurnosti u okruženju

gdje ljudi žive i rade kroz aktivnosti koje potiču neformalnu kontrolu okoline (Fleissner i Heizelmann, 1996, prema Borovec, Balgač i Karlović, 2011). Članovi zajednice u kojima je prisutna viša razina neformalne socijalne kontrole češće imaju bolju kvalitetu života. Krajnji cilj CPTED-a nije, dakle, isključivo prevencija kriminaliteta već i podizanje kvalitete života općenito (Borovec, Balgač i Karlović, 2011). Mnogi autori idu korak dalje pa navode čak da je CPTED „jedan od najučinkovitijih mehanizama za smanjenje straha od kriminaliteta“ (Sakip, Johari i Salleh, 2012; Nasar i Fisher, 1993, prema Abdullah i sur., 2012).

Stručna literatura podržava učinkovitost CPTED elemenata na smanjenje straha od kriminaliteta (Blobsaum i Hunecke, 2005; Pain, 2000; Perkins i sur., 1993; Schneider i Kitchen, 2007, prema Sakip, Johari i Salleh, 2012) i postoji veći broj istraživanja (Blobsaum i Hunecke, 2005; Schneider i Kitchen, 2007; Cozens, Hillier i Prescott, 2001; Aldrin, 1999; Newman, 1972; Perkins i sur., 1992; Craik i Appleyard, 1980, prema Sakip, Johari i Salleh, 2012) koja su proučavala utjecaj pojedinih elemenata CPTED-a poput teritorijalnosti i nadzora na strah od kriminaliteta, ali istraživanja cjelokupnog CPTED pristupa i njegovog utjecaja na strah od kriminaliteta nešto su rjeđa.

Istraživanje koje je proveo Hedayati (2009, prema Abdullah i sur., 2012) pokazalo je da teritorijalnost, nadzor, održavanje i kontrola pristupa nisu uspjeli spriječiti ili smanjiti strah od kriminaliteta u stambenim naseljima u gradu Penangu u Maleziji pa autor zaključuje kako na pojavu straha od kriminaliteta ipak veći utjecaj imaju neki drugi čimbenici, poput ekonomskih ili socijalnih problema. Slične rezultate dobili su i Minnery i Lim (2005) u svom istraživanju u stambenim naseljima australskog Gold Coasta.

S druge strane, Abdullah i sur. (2012) dokazali su pozitivan utjecaj CPTED-a na osjećaj sigurnosti kod građana, kao i Mohit i Elsawahli (2010, prema Abdullah i sur., 2012) koji su otkrili kako je najveći utjecaj na smanjenje straha imao element nadzora, dok se povezanost nije pronašla kod kontrole pristupa i održavanja.

Istraživanja učinkovitosti sigurnosnih mjera koje se odnose na osnaživanje mete isto tako ne daju jednoznačne rezultate. Hirschfield i sur. (2004, prema Whattam, 2011) utvrdili su da ne postoji povezanost između broja sigurnosnih mjera i osjećaja sigurnosti u kućanstvu. Evans (2001, prema Whattam, 2011) je proučavajući strah od provala i prisutnost sigurnosnih mjera u kućanstvu utvrdio da sigurnosne mjere same po sebi ne smanjuju strah od provale, a slične je rezultate dalo istraživanje koje su proveli Mawby i Simmonds (2003, prema Whattam, 2011), prema kojem stanovnici čije su kuće opremljene s različitim sigurnosnim

značajkama nisu manje zabrinuti hoće li biti opljačkani od onih u domovima bez dodatne zaštite.

Istraživanja javne rasvjete pokazala su da se dobro osvijetljene površine percipiraju manje opasnim od onih koja su neosvijetljena (Nasar i Fisher, 1993, prema Whattam, 2011). I studija koju su proveli Schneider i Kitchen (2007, prema Sakip, Johari i Salleh, 2012) pokazala je da nadzor pješačkih staza putem noćne javne rasvjete smanjuje strah od kriminaliteta. Painter (1996, prema Whattam, 2011) je evaluirao niz programa koji su uključivali uređenje rasvjete i utvrdio da dobro raspoređena javna rasvjeta smanjuje strah od fizičkog napada. Atkins i sur. (1991) i Ramsay i Newton (1991) utvrdili su da javna rasvjeta smanjuje strah od kriminaliteta, ali ne i sam kriminalitet (Whattam, 2011), dok je meta analiza različitih programa iz Ujedinjenog kraljevstva i SAD-a pokazala da javna rasvjeta smanjuje i strah od kriminaliteta i sam kriminalitet (Farrington i Welsh, 2002).

Zaključno, iako istraživanja koja direktno dovode u vezu strah od kriminaliteta i CPTED nisu mnogobrojna, postoji velik broj istraživanja o tome koji su općenito čimbenici koji utječu na osjećaj (ne)sigurnosti pa ako dobro poznajemo CPTED i tehnike koje on koristi (na primjer, javna rasvjeta) možemo zaključiti kako korištenje CPTED elemenata pozitivno utječe na osjećaj sigurnosti kod stanovnika i smanjenje straha od kriminaliteta.

3.6. Istraživanja učinkovitosti CPTED pristupa

Iako postoji sve veći broj istraživanja koja potvrđuju njegovu učinkovitost u smanjenju kriminaliteta, CPTED pristup je i dalje često kritiziran što sprječava njegovu širu primjenu i ulaganja od strane vladajućih (Cozens, Saville i Hillier, 2005). Gill i Turbin (1999, prema Cozens, Saville i Hillier, 2005) tvrde da političari često žele brze odluke o tome funkcionira li određena strategija u smanjenju kriminaliteta i u kojoj mjeri, dok znanstvenici upozoravaju da je za donošenje takvih zaključaka potrebno neko izvjesno vrijeme. Draper (2000, prema Cozens, Saville i Hillier, 2005) primjećuje i da korisnici CPTED-a često nisu zainteresirani za sudjelovanje u *follow-up* istraživanjima kojima bi se dugoročno pratili učinci CPTED intervencija. Ako znamo vrijednost ove vrste istraživanja, jasno je kako to nažalost dodatno otežava problem istraživanja i onemogućava nam sigurnije donošenje zaključaka o učinkovitosti ove intervencije.

Općenito, sva empirijska istraživanja koja pokušavaju dokazati važnost okruženja nailaze na mnoge poteškoće i stoga su istraživanja učinkovitosti svih pristupa koji koriste te intervencije relativno rijetka ili imaju slabiju znanstvenu vrijednost. Schneider and Kitchen (2002, prema Cozens, Saville i Hillier, 2005) tvrde da je to tako jer je u praksi vrlo teško evaluirati učinkovitost intervencija temeljenih na prostornoj dimenziji.

Poynerova metanaliza 122 preventivna programa (1993, prema Cozens, Saville i Hillier, 2005) pokazala je da je više od polovice (24 od 45) evaluacija iz kategorije programa koji su koristili oblikovanje i unaprjeđenje okoliša pokazalo čvrste dokaze o smanjenju kriminaliteta, dok je 12 evaluacija pokazalo ograničene dokaze o smanjenju kriminaliteta. Kao najučinkovitijima mjerama pokazalo se sljedeće: poboljšana rasvjeta, korištenje ograde, dizajn okoliša na način da omogućava bolji nadzor, održavanje susjedstva, elektronička kontrola pristupa. Iako nam ovakva opsežna analiza ne može jasno reći što je pojedini program činilo uspješnim, može se zaključiti kako CPTED mjere zaslužno pronalaze svoje mjesto u preventivnim strategijama. Slično tomu, Sherman i sur. (1997, prema Cozens, Saville i Hillier, 2005) izvještavaju o evaluacijama programa koji su se odnosili na prevenciju kriminaliteta utemeljenu na prostornoj dimenziji i od ukupno 99 njih, većina (90%) je pokazala neke dokaze o smanjenju kriminaliteta.

S druge strane, Feins i sur. (1997, prema Cozens, Saville i Hillier, 2005) nakon analize programa implementiranog u četiri različita stambena područja, zaključuju da postoje slučajevi koji moguće ukazuju da mjere prevencije utemeljene na prostornoj dimenziji smanjuju kriminalitet, ali da čvrstih dokaza o tome ipak nema.

Istraživanja učinkovitosti koja uključuju sve elemente CPTED-a rijetka su (Hedayati, 2009; Minnery i Lim, 2005; Siti Rasidah i Aldrin, 2010, prema Abdullah i sur., 2012; Casteel i Peek-Asa, 2000) jer je većina ipak usmjerena na istraživanje samo jednog od elemenata CPTED-a pa tako imamo istraživanja teritorijalnosti (Crowe i Zahm, 1994; Perkins i sur., 1993; Aldrin, 1999), nadzora (Perkins i sur., 1993; Nes i Rueb, 2009), kontrole pristupa (Brantingham i Brantingham, 1993; Crowe i Zahm, 1994; Shu, 1999; Cozens, 2002, Shu, 2009) te održavanja i osnaživanja mete (Lieberman i Kruger, 2004) (Sakip i Abdullah, 2012).

Abdullah i sur. (2012) primjećuju da su mnoga istraživanja koristila samo metodu opažanja, a upozoravaju i na ostale nedostatke dosadašnjih istraživanja, navodeći kao najveći nedostatak manjak informacija o tome kakav je bio stav ispitanika prema elementima koji su se ispitivali i u svome ga istraživanju nastoje nadići. Proveli su tako istraživanje u kojem se

mjerila percepcija ispitanika o teritorijalnosti, nadzoru, održavanju i osnaživanju mete jer, prema teoriji planiranog ponašanja (Fishbein i Ajzen, 1975), naš stav o određenom objektu uvjetuje naše ponašanje vezano za taj objekt. Prema ovoj teoriji, kada ljudi razmišljaju o tome kako se ponašati, na njihov odabir ponašanja u najvećoj mjeri utječe njihova namjera, koju određuju stavovi osobe prema specifičnim ponašanjima, subjektivne norme i opaženi stupanj kontrole nad tim ponašanjem. Dakle, percepciju ispitanika prema CPTED-u, odnosno njegovim elementima potrebno je uzeti u obzir kod mjerenja jer upravo ona može imati utjecaj na djelovanje ili ponašanje ispitanika koja su vezana za prevenciju kriminaliteta. Kontrola pristupa izostavljena je u ovom dijelu jer se prisutnost ograda, lokota, alarmnih uređaja i ostalih tehnika kojima se ograničava pristup provjeravala metodom opažanja. Važnost ove teorije u istraživanjima učinkovitosti CPTED-a navode i drugi autori (Sakip, Johari i Salleh, 2012), kada govore o njegovom utjecaju na strah od kriminaliteta.

Gardiner (1978, prema Cozens, Saville i Hillier, 2005) je u SAD-u proveo prvu empirijsku provjeru CPTED-a (u Asylum Hillu u Connecticutu) i nakon tri godine opsežnih prikupljanja podataka, nastala je prva velika sveobuhvatna studija kojom se dokazalo da postoji izravna veza između kriminaliteta i uređenja okoliša, odnosno da pravilno oblikovana sredina može pomoći u smanjenju prilika za kriminalitet. Ovi su rezultati imali dobar odjek u javnosti pa je ova studija postala prekretnica za implementaciju dotad federalnog programa na razinu cijele zemlje.

Učinkovitost CPTED-a potvrđuju i ostala istraživanja iz Sjedinjenih Američkih Država. U gradu Bridgeportu proveden je projekt smanjenja ulične prodaje droge u kojem se kroz dizajn ulice, odnosno uvođenje jednosmjernog prometa uvela bolja kontrola prometa, pojačan je formalni nadzor kroz prisutnost policije te su ponovno otvorena poslovno-ugostiteljska područja i mobilizirana je zajednica. Rezultati su pokazali pad stope kriminaliteta od 75%. Nadalje, u gradu Cincinnatiu zabilježen je pad kriminaliteta 12 do 13% tri godine zaredom nakon provođenja CPTED projekta koji se odnosio na stvaranje partnerstva između stanovnika, upravitelja stambenih zgrada i policijskih službenika (Krehnke, 2009, prema Balgač, 2013a). Clontz (1995, prema Abdullah i sur., 2012) je proveo istraživanje učinkovitosti CPTED-a kod provala u stambenim i poslovnim prostorima Tallahasseea, glavnog grada Floride, i rezultati su pokazali smanjenje stope kriminaliteta kod korištenja tehnike kontrole pristupa, održavanja i nadzora. Schneider i Kitchen (2002, prema Cozens, Saville i Hillier, 2005) izvještavaju o različitim CPTED projektima korištenim u stambenim područjima kao što je Harbordale na Floridi, gdje je zabilježeno značajno

smanjenje stope kriminalitet, ali i posljedično povećanje vrijednosti imovine (5,5 %) na tom području. Schneider i Kitchen (2002, prema Cozens, Saville i Hillier, 2005) tvrde da je Five Oaks projekt u Ohiju „jedan od najuspješnijih dokumentiranih slučajeva“ jer je zabilježeno smanjenje kriminaliteta od 26% nakon primjene niza CPTED intervencija. Ipak, i u ovome nam slučaju istovremena primjena velikog broja intervencija onemogućava zaključivanje i razumijevanje kako je koja od intervencija tome doprinijela.

U Velikoj Britaniji CPTED je najbolje implementiran kroz već spomenutu inicijativu Secured By Design (SBD), a istraživanja Browna (1999), Pasocea (1999) i Armitagea (1999, prema Cozens, Saville i Hillier, 2005) potvrdila su njenu učinkovitost u smanjenju kriminaliteta, ali i straha od kriminaliteta.

Iako se veći broj istraživanja odnosi na učinkovitost CPTED-a u stambenim područjima, postoje i brojna istraživanja njegove učinkovitosti u drugim okruženjima pa su u nastavku predstavljena istraživanja koja su se odnosila na primjenu CPTED-a u poslovnim prostorima, industrijskim zonama te javnom prijevozu.

Nakon niza CPTED intervencija u poslovnoj zoni Portland Oregona (Kushmuk i Whittemore, 1981, prema Cozens, Saville i Hillier, 2005) došlo je do smanjenja provala u poslovnim prostorima i poboljšanja kvalitete života, fizičkog izgleda i socijalne kohezije. Primjer za uspješnu implementaciju CPTED u industrijskim zonama je industrijski park u Kaliforniji (Peiser i Chang, 1998, prema Cozens, Saville i Hillier, 2005) u kojem su se primijenile mjere kao što su kontrola pristupa, smanjenje mogućnosti za bijeg, osnaživanje mete, poboljšana rasvjeta, videonadzor te noćne ophodnje. Nepoželjna ponašanja kao što su vandalizam, grafiti i provale drastično su smanjena, a popunjenost industrijskog parka narasla je sa 75 na 98 % u samo jednoj godini, čime je zaključeno kako su ostvareni prihodi značajno nadmašili troškove implementacije sigurnosnih mjera. Ipak, u ovome istraživanju nedostaju precizne informacije o tome koja je od spomenutih mjera bila najuspješnija. Što se tiče učinkovitosti CPTED-a u javnom prijevozu, La Vigne (1997, prema Cozens, 2011) navodi primjer stanice Washingtonske podzemne željeznice u kojoj je nakon primjene CPTED-a zabilježeno značajno smanjenje kriminaliteta u odnosu na ostale stanice i dio grada u kojem se stanica nalazi, što nam predstavlja vrijedan podatak, kako bismo mogli neutralizirati eventualne druge čimbenike koji su mogli utjecati na smanjenje kriminaliteta. Cozens i sur. (2003) i LaVigne (1997, prema Reynald, 2011) ističu kako je primjena CPTED tehnika i na

željezničkim stanicama u Ujedinjenom Kraljevstvu također dovela do značajnog smanjenja stope kriminaliteta.

Zanimljivo je spomenuti i da je američko Ministarstvo pravosuđa analiziralo preko 100 *problem-solving* projekata koje su provodile policijske uprave diljem zemlje i pokazalo se da je 57% projekata koji su procijenjeni uspješnima koristilo CPTED kao glavni alat pri rješavanju problema (Scott, 2000, prema Cozens, Saville i Hillier, 2005). Mijenjanje fizičkog okruženja pokazalo se kao najbolji način za smanjenje prilika za kriminalitet i učinkovito sredstvo modificiranja ponašanja počinitelja i potencijala žrtve.

U svjetlu istraživanja prevencije kriminaliteta utemeljene na prostornoj dimenziji (Poyner, 1993; Sherman i sur., 1997), CPTED-a (Eck, 1997; Casteel i Peek-Asa, 2000; Eck, 2002; Sorenson, 2003), kao i sustavnih istraživanja tehnika kao što su rasvjeta (Welsh i Farrington, 2002), CCTV (Welsh i Farrington, 2002), osnaživanje mete (Budd, 1999, Knights i Pascoe, 2000; Tseloni i sur., 2004) ili pak programa SBD (Armitage, 1999, Brown, 1999; Pascoe, 1999) možemo zaključiti da postoji velik broj istraživanja koja potvrđuju učinkovitost CPTED-a. Posebno je važno naglasiti kako je Schneider (2001, prema Cozens, Saville i Hillier, 2005) dokazao kako je ovaj pristup najuspješniji kada su stanovnici svjesni i educirani o strategijama dizajna koje se implementiraju i kada aktivno i svjesno sudjeluju u strategiji.

3.7. Primjeri dobre prakse

3.7.1. Improved Street Lighting and Crime Reduction

Zbog nedostatka prirodnog nadzora, slabo osvijetljena područja podložnija su kriminalnim aktivnostima pa je, s ciljem smanjenja stope kriminaliteta na tim područjima, u stambenim prostorima u engleskim gradovima Dudley i Stoke-on-Trent uvedena poboljšana rasvjeta, čije je osvijetljenje dotad bilo ispod minimuma britanskih standarda. Poboljšanje ulične rasvjete smatra se jednom od klasičnih intervencija situacijske prevencije, kao i CPTED pristupa, o čemu je pisano prethodno u radu jer omogućava bolji neformalni nadzor, povećava percipirani rizik otkivanja počinitelja te smanjuje učestalost kriminalnih aktivnosti

Značaj ovog projekta je u njegovom kvalitetnom istraživačkom nacrtu koji je uključivao ankete kojima se ispitala viktimizacija prije i poslije provedenog programa, i to u

eksperimentalnoj i kontrolnoj skupini, a u Stokeu je provedeno još i ispitivanje susjednog područja kako bi se testirali učinci premještanja kriminaliteta, odnosno širenja benefita. Analizirala se prevalencija te incidencija za četiri vrste kaznenih djela:

- provale
- krađe iz domova, vandalizam ili krađa bicikala
- krađa (iz) automobila ili oštećenja vozila
- osobna kaznena djela protiv bilo kojeg od članova kućanstva

Nakon poboljšanja rasvjete u Dudleyu prevalencija kriminaliteta na tom području smanjena je 23%, a incidencija 41%, dok su obje mjere u kontrolnim područjima neznatno narasle (3%, odnosno 15%). Najveće smanjenje postotka prevalencije zabilježeno je za kaznena djela protiv jednog od člana kućanstva, provale te krađe, odnosno vandalizam, a najveće smanjenje incidencije bilo je kod kaznenih djela protiv jednog od člana kućanstva, kaznenih djela vezanih za automobile te imovinskih.

U Stokeu se nakon uvođenja bolje rasvjete prevalencija za sva kaznena djela, osim provala, značajno smanjila. Za kaznena djela protiv jednog od člana kućanstva zabilježeno je tako smanjenje od 52%, za krađe, odnosno vandalizam 40% te za djela povezana s automobilima 37%. U susjednim i kontrolnim područjima također je zabilježeno smanjenje kriminaliteta, no ne značajno. Sve kategorije kaznenih djela, osim provala i krađa, odnosno vandalizma bilježile su i smanjenje incidencije, a osobna kaznena djela i djela povezana s automobilima zabilježila su najveće smanjenje, od 68,% odnosno 46%. I na susjednom području zabilježeno je značajno smanjenje incidencije imovinskih djela (38%), osobnih (66%), kao i svih vrsta kriminaliteta (45%), što jasno pokazuje da je došlo do širenja benefita i na to područje.

Nadalje, unutar ovog programa provedena je i studija isplativosti (*cost benefit*) koja je pokazala da su u oba grada uštede bile veće od troškova provođenja projekta. Tijekom eksperimentalne godine u Dudleyu je spriječeno 641 kazneno djelo, što je značilo uštedu od 136 226 funti koje se odnose samo na gubitak imovine i još 237 794 funti kada se pribroje i drugi materijalni gubici, dok se u Stokeu sprječavanjem 266 kaznenih djela uštedjelo 65 892 funti te dodatnih 103 495 funti svih materijalnih gubitaka (Gant i Grabosky, 2000).

3.7.2. Preventing Crime and Disorder at the Port Authority Bus Terminal

Njujoršku autobusnu stanicu, smještenu u središtu Manhattana, karakterizirala je visoka stopa kriminalnih aktivnosti, uključujući krađe, djela povezana s drogom i alkoholom, prostituciju i međunarodne telefonske prevare, a nekoliko stotina ljudi svakodnevno je prolazilo stanicom, što je dovelo do velikog straha među putnicima, a ni uprava nije bilo zadovoljna ovakvom situacijom. Kako bi se smanjio kriminalitet na tom području, implementirano je 76 intervencijskih strategija temeljenih na situacijskoj prevenciji kriminaliteta i CPTED-u. Neke od njih su sljedeće:

- obeshrabriti besposličarenje i telefonske prijave modificiranjem prozorskih klupica, uklanjanjem klupa i primjenom preklopnih sjedala, korištenjem tehnologije koja blokira pristup međunarodnim telefonskim pozivima
- povećati vidljivosti uvođenjem nove rasvjete, korištenjem staklenih zidova i svijetlih zidnih boja, uklanjanjem zidova koji otežavaju vidljivost
- poboljšati prirodni nadzor zatvaranjem kutaka, stubišta i područja između zidova, poboljšanjem ulaza u zgrade
- poboljšati toalete mijenjanjem kabinskih vrata, poboljšanjem ventilacije, ugradnjom ogledala u kutovima, izmjenom veličina umivaonika, povećanjem osvjetljenja
- poboljšati protoka putnika poboljšanjem protočnosti na stubama i pokretnim stepenicama
- poboljšati trgovine uvođenjem maloprodajnih lanaca trgovina, preuređivanjem prostora, uklanjanjem kladionica i nasilnih videoigrica.

Za mjerenje učinkovitost ovih mjera, korišteni su policijski podaci i ankete za korisnike koje godišnje provodi lučka uprava, dok se za mjerenje učinkovitosti strategija usmjerenih na velik broj prolaznika koristilo svakodnevno prebrojavanje beskućnika te prigovori korisnika.

Rezultati su pokazali smanjenje broja ljudi koji su bili uznemiravani od strane beskućnika (sa 51% na 19%) , kao i potpuni prestanak međunarodnih telefonskih prijevera, dok se u trgovinama prodaja povećala za 70%. Prijave policiji zbog razbojničkog kriminala, uključujući krađe, džeparenje, napade, pljačke, provale i silovanja, smanjile su se sa 3 053 u 1998. godini na 1 358 u 1994. godini, a najznačajnije smanjenje zabilježeno je kod kaznenih

djela krađi, pljački te onih povezanih s automobilima. Ankete koje su ispunjavali sami korisnici pokazale su poboljšanje čistoće, sigurnosti i osiguranja na stanici, a opaženo je i poboljšanje u policijskoj vidljivosti i učinkovitosti (Gant i Grabosky, 2000).

3.7.3. Projekti američkog Nacionalnog vijeća za prevenciju kriminaliteta

Američko nacionalno vijeće za prevenciju kriminaliteta, u suradnji s Uredom za unaprjeđenje kapaciteta zajednice (Ministarstvo pravosuđa) organiziralo je obuku i tehničku podršku za primjenu CPTED-a u 10 američkih gradova koji se suočavaju s problemom visokog kriminaliteta (Dallas, Manchester, Montgomery, North Charleston, North Omaha, Omaha, Rome, Schenectady, Troy, Washington), a s ciljem smanjenja stope kriminaliteta i povećanja kvalitete života u zajednici.

Svaka od ovih zajednica bila je, naravno, specifična, ali sve su imale i nešto zajedničko - velik broj napuštenih kuća i praznih posjeda, neodržavane zelene površine, zakone koji su slabo provodili, visoku stopu nezaposlenosti, beskućništva, nisku obrazovanost građana, slabu javnu rasvjetu, kao i izrazito visoku stopu cijelog niza kriminalnih aktivnosti poput provala, nasilnih delikata, okršaja bandi, rasne netrpeljivosti, prostitucije, a mnoge od njih bile su i točke na kojima se organiziralo međunarodno krijumčarenje droge.

Vijeće je, nakon prepoznavanja i odabira najrizičnijih zajednica, daljnji proces započelo procjenom potreba - putem upitnika, anketa, telefonskih intervju a i osobnih posjeta. Slijedilo je zatim informiranja svih dionika o CPTED-u i njegovoj ulozi u rješavanju problema s kriminalitetom, nakon čega su svi zainteresirani započeli s obukom. Veliki je naglasak stavljen na prepoznavanje važnosti vlastite uloge u sprječavanju kriminaliteta. Nakon početnih upoznavanja s konceptom CPTED-a i načelima teritorijalnosti, kontrole pristupa, nadzora i održavanja, i kreiranja akcijskog plana, osoblje je stanovnicima nastavilo pružati tehničku pomoć putem telefona, e-maila i ostalih vrsta savjetovanja. U Manchesteru je, primjerice, video koji prikazuje CPTED obuku emitiran na gradskom kanalu čime ga je vidjelo više od 10 000 ljudi. Određene je aktivnosti bilo potrebno na neki način formalizirati pa je tako Vijeće predložilo kreiranje odbora koji su zapošljavali volontere kojima je zadatak bio izvještavati o problemima u gradu kao što su neispravna rasvjeta, izraditi studiju o problemima u prometu (nepostojanje jednosmjernih ulica i oznaka za rubnike ili parkirna

mjesta, problemi sa signalizacijom ograničenja brzine), organizirati uklanjanje grafita s javnih površina i slično. Osnovan je i velik broj „*Neighborhood Watch*“ skupina volontera koji su se kretali susjedstvom i tako u zajednici povećavali razinu nadzora.

Iako su rezultati u svakom od gradova bili različiti jer su i aktivnosti bile usmjerene na specifične probleme određene zajednice, projekti su se pokazali izrazito uspješnima. U nekim su gradovima tako nastavljene obuke za nove grupe zainteresiranih kako bi se usvojile i naprednije tehnike CPTED-a, a gradska su vijeća u nekim gradovima odobrila dodatne treninge za policijske službenike koji će zatim preuzeti ulogu educiranja građane pa se tako planira uključivanje još većeg broja stanovnika, od poduzetnika, stručnjaka iz područja zdravlja i ostalih (National Crime Prevention Council, 2009).

3.8. Mogućnosti i izazovi primjene CPTED pristupa u RH

Prema podacima Ministarstva unutarnjih poslova Republike Hrvatske, u Hrvatskoj se godišnje počini preko 100 000 kaznenih djela. Desetogodišnji prosjek za razdoblje od 2000. do 2010. godine iznosi 78 030 kaznenih djela koja se progone po službenoj dužnosti te 31 518 kaznenih djela koja se progone po privatnoj tužbi ili prijedlogu. Sve ovo dovodi do gubitaka ljudskih života, narušavanja zdravlja i tjelesnog integriteta te materijalne štete koja se mjeri u milijardama kuna s godišnjim prosjekom od 4 393 000 kuna. Iz svega nabrojanog vidljiv je izrazito negativan utjecaj kriminaliteta na pojedinca i na društvo u cjelini, a isto je prepoznato i od strane građana, gdje kriminalitet kao najistaknutiji problem navodi 16,8% građana na nacionalnoj i 11,1% građana na lokalnoj razini (Šakić i sur., 2007, prema Borovec, Balgač i Karlović, 2011). Isto tako, i strah od kriminaliteta postaje sve značajniji problem u našem društvu (Glasnović Gjoni, 2006). Suvremeno društvo obilježeno je porastom straha od kriminaliteta, što se ne odnosi samo na visoko razvijene zemlje nego i na Republiku Hrvatsku. Stanovnici Hrvatske, pogotovo u većim gradovima, „sve češće izražavaju osjećaj nesigurnosti na javnim mjestima i strah da će biti žrtvama kažnjivih ponašanja u prometu, protiv javnog reda i mira i javne sigurnosti, a također se boje i viktimizacije u različitim oblicima poslovanja te institucionalne viktimizacije“ (Cajner Mraović, 2009b, 94).

Procjena stanja kriminaliteta na nekom području trebala bi biti polazna osnova za osmišljavanje i strukturiranje kaznene politike koja bi trebala obuhvaćati znatno šire područje od pooštavanja ili ublaživanja zakonskih okvira kažnjavanja, na što se uglavnom, smatra

Kovčo Vukadin (2006) svodi kaznena politika u Hrvatskoj. Adekvatan odgovor na povećanje kriminaliteta nisu mjere poput povećanja broja policajaca, trošenja više novaca na sudove, donošenja strožih zakona ili pak povećanja kazni (Geason i Wilson, 1988, prema Borovec, Balgač i Karlović, 2011) pa se stoga „u Republici Hrvatskoj posljednjih godina sve više napora ulaže u prevenciju kriminaliteta i drugih pojava kojima se ugrožava sigurnost života i imovine građana“ (Borovec, Balgač i Karlović, 2011,10). Nešto kasnije nego u ostatku zapadnog svijeta, u prvom desetljeću 21. stoljeća u Hrvatskoj se prevenciji kriminaliteta počela pridavati sve veća pažnja, a rezultat se ogleda u formiranju prvih Vijeća za prevenciju kriminaliteta (Borovec, Balgač i Karlović, 2011). U mnogim europskim zemljama poput Švedske, Nizozemske i Velike Britanije situacijska prevencija postala je važna komponenta kriminalističke politike (Bašić, 2009), a zbog dokazane učinkovitosti situacijskog pristupa prevenciji kriminaliteta te prihvatljivosti i primjenjivosti takvog pristupa, „težnja je policije da se ovaj pristup razvije i u Hrvatskoj“ (Borovec, Balgač i Karlović, 2011,25). U ovome autorica rada vidi mogućnosti razvoja CPTED pristupa u Republici Hrvatskoj.

Implementaciju CPTED-a u Republici Hrvatskoj najjednostavnije bi bilo provesti kroz već postojeće programe ili strategije, kao što je, primjerice, strategija Policija u zajednici. Strategija Policija u zajednici kompatibilna je i s modelom obranjivog prostora, koji je u svojoj suštini vrlo sličan CPTED-u, pa Balgač (2013b,85) smatra da bi „ovoj paradigmi prevencije kriminaliteta trebalo posvetiti više pažnje u hrvatskim okvirima“. Iz tog razloga u nastavku rada opisana je Strategija, kao i njena povezanost, odnosno komplementarnost s CPTED pristupom. Nadalje, CPTED pristup prepoznat je i kao jedan od potencijalnih načina rješavanja problema nasilja na hrvatskim stadionima, što je također opisano u nastavku rada. Predstavljen je i primjer prevencije teških krađa provaljivanjem u kioske poduzeća Tisak d.d., gdje su se koristile tehnike poboljšanja prirodnog nadzora kroz bolju osvjetljenost i preglednost, a uzimajući u obzir postojeće prirodne i urbane zapreke (krošnje stabala, arhitektonska rješenja objekata, prostor oko objekata itd.).

Autorica rada smatra da u implementaciji ovog pristupa važnu ulogu mogu, osim policijskih službenika, imati i socijalni pedagozi kao stručnjaci koji imaju potrebna znanja i vještine iz kriminološkog i preventivnog područja. Stoga se posljednje potpoglavlje odnosi na mogućnosti suradnje socijalnih pedagoga i policijskih službenika u zajednici.

3.8.1. Komplementarnost strategije Policija u zajednici i CPTED-a

U Republici Hrvatskoj strategija Policija u zajednici dio je reformi započetih 2000. godine unutar Ministarstva unutarnjih poslova (Cajner Mraović, Faber i Volarević, 2003). CPTED i strategija Policija u zajednici predstavljaju sveobuhvatne strategije prevencije kriminaliteta i podrazumijevaju blisku suradnju policije i stanovnika neke zajednice u suzbijanju kriminaliteta i straha od kriminaliteta. CPTED uključuje sustavnu analizu kriminaliteta na određenoj lokaciji i time direktno podupire strategiju Policija u zajednici (Fleissner i Heizelmann, 1996, prema Borovec, Balgač i Karlović, 2011), a komplementarnost CPTED-a i ove strategije pronalazimo i u njihovim ciljevima – Strategija, između ostalih, za ciljeve ima i povećanje osjećaja sigurnosti, smanjenje straha od kriminaliteta, pojačanu učinkovitost policije, ali i zajednice u rješavanju problema građana.

3.8.2. Primjena CPTED-a na sportskim stadionima u Republici Hrvatskoj

Primjena je moguća u još jednom području. Kako je već ranije naglašeno, CPTED nije usmjeren samo na prevenciju kriminaliteta u užem smislu i činjenje isključivo kaznenih djela, već i na mnoga druga nepoželjna ponašanja. U Republici Hrvatskoj medijski je jako praćen problem nasilja na sportskim natjecanjima, prvenstveno nogometnim utakmicama. Direktna prevencija postiže se putem zakonske regulative – različitim zakonima i propisima, ali Petković (2009) naglašava kako nasilje na sportskim natjecanjima u Republici Hrvatskoj zahtijeva sustavni pristup njegovom sprječavanju – osim policije potrebno je uključiti i druge dionike društva. I prema Ministarstvu unutarnjih poslova Republike Hrvatske⁹ ovo područje zahtijeva „razne preventivne mjere, koje se ostvaruju suradnjom stručnjaka iz raznih područja – pravosuđa, policije, školstva i športa – kao i suradnjom športskih klubova, navijačkih udruga, lokalne uprave i samouprave te angažmanom javnih личности radi motiviranja, odnosno, senzibiliziranja cjelokupnog građanstva“. Postoje i, primjerice, arhitektonski i građevinski zahtjevi koji mogu pozitivno djelovati na smanjenje i sprječavanje nasilja, međutim sustavnih propisa o tome što bi od infrastrukturnih elemenata jedan sportski objekt trebao sadržavati nema ni na međunarodnoj ni na nacionalnoj razini. Ipak, prepoznata je

⁹ <http://www.mup.hr/20755.aspx>

važnost proaktivnog djelovanja kroz korištenje prevencije nasilja putem uređenja okoliša i u Hrvatskoj jer „dosadašnji prevladavajući reaktivni i represivni pristup sprječavanja nasilja na stadionima i dvoranama nije zadovoljavajuć, kako s motrišta sigurnosti, tako i s aspekta plaćanja samog osiguranja“ (Petković, 2009,366) i primjena ovih mjera mogla bi dovesti do „smanjenja nasilja na sportskim objektima, olakšati provođenje nadzora nad navijačima i gledateljima, smanjiti troškove osiguranja rizičnih događaja i dati mogućnost pravodobne reakcije“ (Petković, 2009,377). Kao primjer dobre prakse navodi se primjena CPTED mjera u njemačkom gradu Mannheimu tijekom izgradnje SAP Arene, jedne od najnovijih i najmodernijih sportskih dvorana u Njemačkoj.

3.8.3. Prevencija teških krađa provaljivanjem u kioske poduzeća Tisak d.d.

Kao primjer dobre prakse u Republici Hrvatskoj možemo navesti program prevencije teških krađa provaljivanjem u kioske poduzeća Tisak d.d. na području grada Zagreba (Borovec, Balgač i Karlović, 2011).

Analiza kaznenih djela počinjenih na štetu poduzeća Tisak d.d. pokazala je kako su neki od objekata znatno češće na meti provalnika od ostalih (unutar prodajne mreže od preko tisuću prodajnih mjesta na svega 5% mjesta izvršeno je 22% provala). Analiza problema pokazala je kako parcijalni jednostrani naponi nisu dovoljni, već je potreban adekvatan, financijski opravdan program koji će uključiti vlasnika, policiju i nadležne gradske službe pa se krenulo u pilot projekt nastao u suradnji policije, stručnih službi grada Zagreba zaduženih za prostorno uređenje i poduzeća Tisak d.d.

Uzimajući u obzir postojeće prirodne i urbane zapreke (krošnje stabala, arhitektonska rješenja objekata, prostor oko objekata, udaljenost od prometnica), na tri od ukupno 10 najrizičnijih objekata primijenile su se tehnike poboljšanja prirodnog i neformalnog nadzora kroz bolju osvjetljenost i preglednost, a čime se povećala vjerojatnost da će počinitelj biti uhvaćen, poboljšan je sustav mehaničke zaštite kojim se otežao pristup počinitelju do cilja, a propisanim procedurama pohranjivanja robe i novca smanjila se eventualna dobit počinitelja.

Projekt je rezultirao značajnim smanjenjem provalnih krađa u kioske koji su bili uključeni u projekt. Naime, tijekom 2005. godine, do 3. mjeseca 2006., kada su mjere

implementirane, počinjeno je 10 kaznenih djela, a nakon tog perioda sve do 2010. godine, niti jedno kazneno djelo, a važno je naglasiti i činjenicu da ova vrsta kaznenih djela na području grada Zagreba nije imala silazni trend.

3.8.4. Mogućnosti suradnje socijalnih pedagoga i policijskih službenika

Prevenција kriminaliteta u zajednici složen je i sveobuhvatan posao i tek se zajedničkim, koordiniranim djelovanjem različitih službi mogu postići njeni ciljevi. Cajner Mraović (2009b,34) upozorava na često „dupliciranje i preklapanje kriminalno-preventivnih napora koje bespotrebno iscrpljuje dragocjene materijalne i ljudske resurse“, što nam govori kako je suradnja različitih stručnjaka u programima prevencije u lokalnoj zajednici nužna. I Novak, Mihić i Bašić (2013) prepoznaju da je prepreka razvoju preventivne znanosti u Republici Hrvatskoj, između ostalog, nedostatak koordinacije između institucija, donositelja odluka i postojećih inicijativa, a Meško i Sotlar (2012) kao veliki problem prevencije u lokalnoj zajednici vide često uvođenje većeg broja različitih preventivnih mjera koje se provode *ad hoc* i nisu međusobno usklađene, a još je veći problem, upozoravaju, što se uglavnom ne temelje na znanju i prethodno dokazanim učincima.

Često se smatra da je prevencija kriminaliteta isključivo posao policije, ali mnoge aktivnosti koje su dio CPTED-a izvan su djelokruga rada policije. Veću ulogu ovdje imaju građani, odnosno stanovnici zajednice u kojoj se pristup primjenjuje. Schneider (2001, prema Cozens, Saville i Hiller, 2005, prema Borovec, Balgač i Karlović, 2011) je studijama slučaja vezanima za CPTED pristup dokazao kako je ovaj pristup najuspješniji kada su stanovnici svjesni i educirani o strategijama dizajna koje se implementiraju i kada aktivno i svjesno sudjeluju u strategiji. Ovdje se može prepoznati važnost stručnjaka koji će zajednicu detaljnije upoznati sa svime, a to bi upravo mogli biti policajci ili socijalni pedagozi koji provode preventivne programe. Za njegovu uspješnu implementaciju važno je i poznavanje potreba lokalne zajednice te stanja i kretanja kriminaliteta, ali i razumijevanje konteksta kako bismo tim trendovima dali značenje. Iz tih bi razloga za ostvarivanje ove suradnje bilo dobro iskoristiti potencijale koje određene zajednice već imaju, kao što su primjerice, već spomenuti koncept policije u zajednici ili pak vijeća za prevenciju, čiji su predviđeni zadaci pružanje vodstva i podrške nositeljima preventivnih aktivnosti u lokalnoj zajednici, koordinacija

aktivnosti različitih službi, prepoznavanje najbolje prakse i osiguravanje njene primjene, osposobljavanje za sudjelovanje u prevenciji kriminaliteta i mnogi drugi (Novak, Mihić i Bašić, 2013).

Slično kao što navode Kovčo Vukadin, Maloić i Rajić (2012, 804): „dok se policija bavi prevencijom i detekcijom kriminala, probacija se više bavi specijalnom prevencijom; policija počinitelje hvata, a probacija im pomaže; policija sumnja, a probacija vjeruje; policija je orijentirana na kontrolu i nadzor, a probacija na skrb“, tako možemo povući paralelu i sa socijalno-pedagoškom djelatnošću. Pa iako se radi o različitim aktivnostima, ciljevi koji se njima žele postići su isti – sprječavanje kriminaliteta i stvaranje sigurnije zajednice.

Socijalna pedagogija obuhvaća poznavanje razvojnih karakteristika pojedinca, bio-psiho-socijalne strukture pojedinca kao osnove za razvoj poremećaja u ponašanju, poznavanje delikata, delinkvenata, žrtava delinkventnog ponašanja, kriminaliteta kao društvene pojave, kao i reakcije društva na kriminalitet. Studijski program razvija kompetencije razumijevanja poremećaja u ponašanju, sposobnost procjenjivanja ključnih obilježja pojedinca i socijalnog okruženja, potreba pojedinca i socijalne zajednice i osposobljava stručnjake za znanstveno-istraživački i praktičan rad na prevenciji, detekciji, procjeni, ranim intervencijama i tretmanu, procesuiranju i naknadnom staranju za djecu, mladež i odrasle osobe s rizikom za poremećaje ili s poremećajima u ponašanju. Iako je iz ovoga jasno vidljivo kako se socijalna pedagogija u velikoj mjeri usmjerava na počinitelja, a kroz situacijski pristup prevenciji kriminaliteta više se pažnje posvećuje kaznenim djelima, a manje počiniteljima, suradnja dviju spomenutih struka značila bi ulaganje svojih specifičnih vještina i znanja za postizanje zajedničkog cilja.

4. Zaključak

Kriminalitet i strah od kriminaliteta značajan su problem u suvremenom društvu jer negativno utječu na kvalitetu života građana i pitanje koje se stalno postavlja je koji su to učinkoviti načini njegova suzbijanja. Rane kriminološke teorije odgovor na pitanje kako nastaje kriminalitet pronalazile su dominantno u ličnosti počinitelja, dok se danas zna da su generatori kriminaliteta izrazito višeslojni i da leže (i) u društvu (Singer, Kovčo Vukadin i Cajner Mraović, 2002, prema Cajner Mraović, 2009b).

S obzirom da su etiološki čimbenici kriminaliteta višestruki, njihovom suzbijanju treba pristupiti s različitih razina. Učinkovito suočavanje s problemom kriminaliteta podrazumijeva interdisciplinarnost jer se parcijalnim pristupom problem ne može uspješno riješiti i iz tog razloga primjena samo situacijskih mjera ne može nam biti dovoljna kako bismo bili sigurni da smo poduzeli sve da spriječimo kriminalitet i stvorimo sigurno društvo. Prevencija kriminaliteta putem uređanja okoliša usmjerena je na smanjenje mogućnosti i prilika za kriminalitet, a u manjoj mjeri prema počinitelju kaznenih djela – ona utječe na odluku počinitelja, ali ne i njegovu motivaciju. Vezano za to, Cajner Mraović (2009b,104) naglašava da „nije dovoljno da potencijalnog počinitelja kaznenog djela odvratimo od njegove aktualne namjere (što je kratkoročna preventivna mjera) nego moramo biti usmjereni na to da se kod pojedinca uopće ne razvije takva namjera (dugoročna preventivna mjera)“ i da mora postojati „ravnoteža između socijalne prevencije kriminaliteta, odnosno odvratanja od kriminalnih sklonosti i situacijske prevencije kriminaliteta“. S obzirom da se pokazalo da su u mnogim slučajevima intervencije utemeljene na uređenju okoliša učinkovitije ako su povezane s mjerama drugih preventivnih strategija (Kruger i sur., 2011), ovo može samo biti poticaj za osmišljavanje preventivnih aktivnosti koje će obuhvatiti najbolje strane svake od strategija.

Zaključno, veza između kriminaliteta i oblikovanja okoliša predstavlja fuziju psiholoških, arhitektonskih i kriminoloških perspektiva koje nam promatrane zajedno pomažu u rasvjetljavanju na koji način se fizičko okruženje može iskoristiti u smanjenju kriminaliteta. Mnoge uočene nedostatke CPTED-a uspješno prevladava njegova druga generacija (Crowe i Fennelly, 2013) pa je tako u budućnosti vrlo vjerojatna njegova još šira primjena. Isto tako, istraživanja koja se odnose na drugu generaciju CPTED-a rijetka su pa autorica rada vidi prostor za napredak upravo u području kvalitetnih empirijskih istraživanja koja će nadići nedostatke dosadašnjih.

5. Literatura

1. Abdullah, A., Marzbali, M.H., Maghsoodi Tilaki, M.J. (2013). Predicting the influence of CPTED on perceived neighbourhood cohesion: Considering differences across age. *Journal of Environmental Psychology*, 33(1), 54-64.
2. Abdullah, A., Razak, N.A., Salleh, M.N.M., Sakip, S.R.M. (2012). Validating Crime Prevention through Environmental Design Using Structural Equation Model. *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 36(1), 591 – 601.
3. Atlas, R. (2013). *21st Century Security and CPTED: Designing for Critical Infrastructure Protection and Crime Prevention*. New York: Taylor & Francis Group.
4. Atlas, R. (1991). The other side of CPTED (Crime Prevention Through Environmental Design). *Security Management Magazine*, 35(3), 63-66.
5. Balgač, I. (2013). Prevencija kriminaliteta kroz uređenje okoliša i urbani dizajn – smjernice CPTED-a. *Policija i sigurnost*, 22(1), 88-104.
6. Balgač, I. (2013). Obranjivi prostor – Teorija napuštena s razlogom?. *Policija i sigurnost*, 22(1), 71-87.
7. Bašić, J. (2009). *Teorije prevencije: prevencija poremećaja u ponašanju i rizičnih ponašanja djece i mladih*. Zagreb: Školska knjiga.
8. Borovec, K., Balgač, I., Karlović, R. (2011). *Situacijski pristup prevenciji kriminaliteta: od teorije do prakse utemeljene na dokazima*. Zagreb: Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske.
9. Butorac, K. (2011). Geografija kriminaliteta – kriminološki i kriminalistički diskursi. *Policija i sigurnost*, 20(3), 363-379.
10. Cajner Mraović, I. (2009a). *Prevencija kriminaliteta u lokalnoj zajednici – organizacijske i akcijske upute vijećima za prevenciju*. Zagreb: Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske.
11. Cajner Mraović, I. (2009b). *Prevencija kriminaliteta u lokalnoj zajednici – strategija primjene znanosti i iskustva dobre prakse*. Zagreb: Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske.

12. Cajner Mraović, I., Faber, V., Volarević, G. (2003): *Strategija djelovanja Policija u zajednici*. Zagreb: Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske.
13. Casteel, C., Peek-Asa, C. (2000). Effectiveness of Crime Prevention Through Environmental Design (CPTED) in Reducing Robberies. *American Journal of Preventive Medicine*, 18(45), 99-115.
14. City of Virginia Beach (2000). *Crime Prevention through Environmental Design: General Guidelines for Designing Safer Communities*. City of Virginia Beach.
15. Clarke, R.V. (2005). *Seven misconceptions of situational crime prevention*. Handbook of Crime Prevention and Public Safety. Portland: Willan Publishing.
16. Clarke, R. V. (1997). *Situational Crime Prevention: Successful Case Studies, Second Edition*. New York: Harrow and Heston.
17. Cohen, L.E., Felson, M. (1979). Social Change and Crime Rate Trends: A Routine Activity Approach. *American Sociological Review*, 44(4), 588-608.
18. Colquhoun, I. (2004). *Design Out Crime. Creating Safe and Sustainable Communities*. New York: Architectural Press.
19. Cozens, P. (2011). Crime Prevention Through Environmental Design. U: Wortley, R.K., Mazerolle, L.G. (Ur.): *Criminology and Crime Analysis*, 153-177. New York: Routle.
20. Cozens, P.M., Saville, G., Hllier, D. (2005). Crime prevention through environmental design (CPTED): A review and modern bibliography. *Property in Managment*, 23(5), 328-356.
21. Cozens, P.M. (2002). Sustainable Urban Development and Crime Prevention Through Environmental Design for the British City. Towards an Effective Urban Environmentalism for the 21st Century. *Cities*, 19(2), 139-137.
22. Crowe, T.D. , Fennelly, L. (2013). *Crime Prevention Through Environmental Design*. Waltham: Butterworth-Heinemann.
23. Crowe, T.D., Zahm, D.L. (1994). Crime Prevention Through Environmental Design. *Land Development*, 22–27.

24. Designing Out Crime Research Center. Preuzeto 20.6.2016., s internetske stranice <http://designingoutcrime.com>
25. Doležal, D. (2009). Razumijevanje straha od kriminaliteta. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 45(2), 55-68.
26. Đurić, S., Popović-Ćitić, B. (2013). Strah od kriminala u glavnim gradovima bivših jugoslovenskih republika. *Sociologija*, 55 (1), 91- 114.
27. Ekblom, P. (2011). New Thinking on Crime Prevention Through Environmental Design. *European Journal on Criminal Policy and Research*, 17 (1), 1-6.
28. Fisher, D.G., Piracha, A. (2012). Crime prevention through environmental design: a case study of multi-agency collaboration in Sydney, Australia. *Australian Planner*, 49(1), 79-87.
29. Gant, F., Grabosky, P. (2000). *The promise of Crime Prevention*. Canberra: Australian Institute of Criminology.
30. Gardner, R. A. (1995). Crime prevention through Environmental Design. Preuzeto 14. 05. 2016., s internetske stranice <http://www.crimewise.com/library/cpted.html>.
31. Geason, S., Wilson, P.R. (1989). *Designing Out Crime - Crime prevention through environmental design*. Phillip ACT: Australian Institute of Criminology.
32. Geason, S., Wilson, P.R. (1988). *Crime Prevention – Theory and Practice*. Canberra: Australian Institute of Criminology.
33. Glasnović Gjoni, V. (2006). Strah od kriminaliteta: obilježja spola i dobi. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 13(1), 171-187.
34. Hruškar, P. (2014). *Urbana sigurnost*. Diplomski rad. Zagreb: Edukacijsko rehabilitacijski fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
35. International CPTED Association. Preuzeto 6.5.2016., s internetske stranice <http://www.cpted.net/>
36. Kitchen, T., Schneider, R.H. (2007). *Crime Prevention and the Built Environment*. Abingdon: Routledge.

37. Kovčo Vukadin, I., Maloić, S., Rajić, S. (2012). Policija i probacija – novi partneri u zaštiti zajednice. *Policija i sigurnost*, 21(4), 800-821.
38. Kovčo Vukadin, I. (2005): Stanje i kretanje kriminaliteta u Republici Hrvatskoj. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 12 (2), 279-325.
39. Kruger, T., Landman, K., Liebermann, S. (2001). *Designing safer places – A Manual for Crime Prevention through Planning and Design*. Pretoria: CSIR Building and Construction Technology and The Department of Safety and Security.
40. Meško, G., Sotlar, A. (2013). Prevencija kriminaliteta u lokalnim zajednicama – između ad hoc pristupa i na znanju utemeljenih preventivnih djelatnosti. *Policija i sigurnost*, 22(1), 42-59.
41. Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske (2005). *Prevencija kriminaliteta u Europskoj uniji*. Zagreb: Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, Policijska akademija.
42. Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske. *Šport i nasilje*. Preuzeto 14.8.2016., s internetske stranice <http://www.mup.hr/20755.aspx>
43. Minnery, J.R., Lim, B. (2005). Measuring Crime Prevention Through Environmental Design. *Journal of Architectural and Planning Research*, 22(4), 330-341.
44. National Crime Prevention Council. Preuzeto 5.6.2016., s internetske stranice <http://www.ncpc.org/>
45. National Crime Prevention Council. Preuzeto 13.8.2016., s internetske stranice <http://www.ncpc.org/training/training-topics/crime-prevention-through-environmental-design-cpted-/benefits-of-cpted>
46. National Crime Prevention Council (2009). *Best practices for Using Crime Through Environmental Design in Weed and Seed Sites*. Arlington: National Crime Prevention Council.
47. National Crime Prevention Council (2003). *Crime Prevention Through Environmental Design Guidebook*. Singapur: National Crime Prevention Council.
48. Novak, M., Mihić, J., Bašić, J. (2013). Učinkovita prevencija u zajednici: smjernice za rad vijeća za prevenciju. *Policija i sigurnost*, 22(1), 26-41.

49. Oakland Police Department (2011). *CPTED Security Handbook*. Oakland: Neighborhood Service Division.
50. Petković, Ž. (2009). Prevencija kriminaliteta na športskim stadionima kroz uređenje okoliša. *Policija i sigurnost*, 18(3), 365-377.
51. Queensland Government (2007). *Crime Prevention through Environmental Design: Guidelines for Queensland*. The State of Queensland.
52. Reynald, D. (2014). Environmental Design and Crime Events. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 31(1), 71-89.
53. Sakip, S.R., Abdullah, A. (2012). Measuring Crime Prevention through Environmental Design in a Gated Residential Area: A Pilot Survey. *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 42 (1), 340 – 349.
54. Sakip, S.R.M., Abdullah, A. (2012). An Evaluation Of Crime Prevention Through Environmental Design. *Asian Journal Of Environment-Behaviour Studies*, 3(10), 11-24.
55. Sakip, S.R.M., Johari, N., Salleh, M.N.M. (2012). The Relationship between Crime Prevention through Environmental Design and Fear of Crime. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 68(1), 628-636.
56. Schneider, R.H., Kitchen, T. (2004). *Planning for Crime Prevention – A Transatlantic Perspective*. London: Routledge.
57. Šakić, M. (2010). *Strah od kriminaliteta među studentima i neke njegove odrednice*. Zagreb: Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu.
58. United Nations Office on Drugs and Crime (2003). *Compendium of UN standards and norms in crime prevention and criminal justice*. Preuzeto 9.1.2016. s internetske stranice www.unodc.org/pdf/crime/publications/standards%20&%20norms.pdf
59. Wallis, A., Ford, D. (1980). *Crime Prevention Environmental Design - The Commercial Demonstration in Portland, Oregon*. U.S. Department of Justice, National Institute of Justice.
60. Whattam, S. (2011). Situational Crime Prevention; Modern society's Trojan Horse?. *Internet Journal of Criminology*. Preuzeto 18.8.2016., s internetske stranice

http://www.internetjournalofcriminology.com/Whattam_Situational_Crime_Prevention_IJC_Aug_2011.pdf

61. Wortley, R.K., Mazerolle, L.G. (2011). *Environmental Criminology and Crime Analysis*. New York: Routle.
62. Zahm, D. (2007). *Problem-Oriented Guides for Police Problem-Solving Tools Series: Using Crime Prevention Through Environmental Design in Problem-Solving*. Washington: U.S. Department of Justice Office of Community Oriented Policing Services.
63. Žunić-Pavlović, V., Kovačević-Lepojević, M. (2010). Mere javnog nadzora u službi prevencije kriminala. U: Kron, L. (Ur.): *Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja*, 31-49. Beograd: Zuhra Simic.